SOCIETATEA DE ŞTIINȚE FILOLOGICE
DIN
ROMÂNIA
FILIALA TIMIŞOARA

PHILOLOGICA BANATICA

Vol. I

Timişoara, 2008

Coordonatori:
Prof. univ. dr. VASILE D. ŢÂRA
Prof. univ. dr. SERGIU DRINCU

Volum alcătuit în colaborare cu Universitatea de Vest, Timişoara,
Facultatea de Sociologie şi Psihologie
Departamentul de Limbi Moderne şi Informatică Socială

Coordonatorul volumului:
Conf. univ. dr. CONSTANTIN CHEVEREŞAN

Referenţi ştiinţifici:
Prof. univ. dr. ILEANA OANCEA
Conf. univ. dr. VIORICA BĂLTEANU
Conf. univ. dr. CONSTANTIN CHEVEREŞAN

Colecţia *Philologica*

Coordonatorul colecţiei: Lector. univ. dr. MIRELA BONCEA

Coperta: DAN NIŢU
Tehnoredactare computerizată: LADISLAU SZALAI

Normele de redactare au fost stabilite după lucrarea Prof. univ. dr. Ionel Funeriu, *Principii şi norme de tehnoredactare computerizată*, Timişoara Editura Amacord, 1998

ISSN 1843-4088

Cuvânt-înainte

Cu volumul de faţă se inaugurează seria *Philologica Banatica,* sub noi auspicii, în cadrul căreia vor apărea contribuţii ştiinţifice originale şi riguroase, datorate unor prestigioase cadre didactice universitare, din cercetarea de profil, doctoranzilor din domeniu, cadrelor didactice din învăţământul preuniversitar etc.

Aceste contribuţii vor acoperi, în principiu, **toate** ariile filologice, de la gramatică la stilistică, de la literatura română la cea comparată, de la poetică la semiotică, de la traductologie la imagologie ş.a.m.d.

Se înţelege că viitoarele volume ale seriei care vor reuni aceste studii se adresează unor cititori cu interese, preocupări şi pasiuni diferite, dar care se regăsesc alături sub acelaşi stindard: **filologia.** Periodicitatea apariţiilor va fi de două volume pe an.

Sperăm că ieşirea în lume a acestei serii va constitui un eveniment ştiinţific şi cultural care va stârni interesul viitorilor colaboratori şi, deopotrivă, pe cel al viitorilor cititori.

Coordonatorii

Cuprins

V. Comunicare

VI. Didactica limbii române

FEATURES OF BILINGUAL COMMUNICATION

VOICA RADU

Bilingual communication is defined by the alternative use of two languages and it should be studied, at the same time, by linguistics, sociology and psychology:

a) the linguist is interested in the source of the language mistakes, of contamination and of interferences;

b) the psychologist studies the phenomenon from the point of view of the individual reactions;

c) the sociologist takes into account the social prestige of a certain language in connection with the prestige of the group.

The linguistic competence of the speakers in the two languages may present different degrees: some of them can use both of the languages at the same level, others use only one of the languages fluently and the other one in a superficial way.

The interference phenomenon may occur when the language rule of the two languages in contact is not taken into account. Bilingual speakers usually generate this kind of deviation because they use, frequently, both languages[1].

The interference, a specific effect of the contact between languages[2,] was thoroughly analyzed by Uriel Weinreich who

---

[1] Uriel Weinreich, *Contact lingvistic şi contact sociocultural,* apud Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Dumitru Chiţoran, *Sociolingvistică*., EDP, Bucureşti, 1975, p. 40.

[2] Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Dumitru Chiţoran, *op. cit*., p. 24.

defined it as a deviation from the rules of one of the languages used in a bilingual (or multilingual) community. The deviation may occur because of the influence exerted by the rule of the other language involved in the language contact.

J. Fishman defines bilingual communication as the linguistic competence of speaking two languages which may be or not related from a genealogic point of view[3].

Bilingual communication is a complex phenomenon. It is generally accepted that a bilingual speaker may use the two different languages at the same level. In fact, these bilingual speakers seldom prove the same ability concerning the two languages.

There are many forms of bilingual communication. Some of the bilingual speakers can speak both languages well, but others speak one of the languages with a strong foreign accent. Some of them can read in both languages very well, but there are speakers who can read well only in one of the languages. There are situations in which they can write in one of the languages, but they can speak only the other one.

In many communities, each of the languages involved in the language contact has a functional specialization, it is used to discuss certain matters, in certain aims and by certain persons.

The bilingual speakers are raising bridges between the language communities. There are researchers who have identified similarities between the bilingual speakers and "the marginal man"[4] as called by the sociolinguists.

Bilingual speakers represent "bridge communities" (Ch. Hockett) with the role of mediating the relationship between the implied communities[5].

---

3 J.A. Fischman, *Sociolinguistics. A Brief Introduction*, Rowley, Moss, 1971, p.5.
4 Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Dumitru Chiţoran, *op. cit.*, p. 115.
5 *Ibidem*, p. 17.

There are no a priori reasons that force us to reduce the definition of the language community to that of a community in which all the members speak the same language.

Bilingual or multilingual communication represents the rule rather than the exception, in very different societies, including the 19th century Russian choice of the society, the leader groups of many modern Asian or African nations, the American groups of immigrants and many others.

In fact, Weinreich himself speaks about bilingual communities when he describes the Idish speakers of Eastern Europe. Moreover, from the point of view of the social function, the distinction between bilingual communication and the existence of two distinct dialects has no significance[6] in most of the cases. The societies that change rapidly present, in a typical way, the gradual transition of the speaking styles or, when the community is bilingual, a series of intermediate varieties that undergo the transition between the extreme points.

The real effect of bilingual communication upon the speech of a certain person may vary according to different factors and some of these factors are not related to the language system, because they are placed beyond the structural differences existed between languages or even beyond their lexical shortage.

The speaker`s ability in verbal communication and also the ability to maintain the two languages as distinctive ones, the intermediate competence in each language and the attitude towards these, are only a few relevant factors for the interference study, of course, factors that are not of a linguistic type.

---

[6] Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Dumitru Chiţoran, *op. cit.*, p. 115.

Bilingual communication contributes to the successful learning of another language. Learning a third language is facilitated if the second one is known.

Bilingual speakers take advantage of the thinking process. In many fields of precocious cognitive development, bilingual speakers make serious progress much faster than monolingual speakers and they show creativity in their linguistic competence.

Bilingual communication facilitates the communication with persons who belong to different cultures. Bilingual speakers communicate more easily, having the ability to overtake the cultural barriers and to establish connections in the society. A potential economic advantage is that bilingual speakers have the opportunity to choose from several job alternatives. Also, multilingual companies have much more advantages than monolingual ones.

At the beginning of the 21st century, Europe has become a multilingual continent because of the immigrants` influence and that of the refugees from all over the world.

According to the recent soundings, on the average, half of Europe`s population is already multilingual and 44% of the European citizens can communicate in a different language besides the mother tongue.

The advantages of bilingual communication may be classified in three types:

a) from a linguistic point of view: bilingual speakers are necessary as translators in their jobs, in different social contacts and bilingual communication represents a link to a different culture;

b) from a psychological point of view, the bilingual speaker has a greater intellectual flexibility and he can reorganize the data of the problem;

c) from a pedagogical point of view (after investigations, researchers found out that bilingual speakers had scored better results in the general intelligence test, they are more flexible, more creative, more confident in themselves, because they, also, have a stronger sense of their own value and they can use abstract thinking in a more efficient way than monolingual speakers can).

Bilingual communication, as a concept, with its general meaning, represents a concept that is used very frequently. The learning of many languages develops the human personality, but there are circumstances in which the situation of bilingual communication may generate doubts, emotions and even inhibition. Absolute bilingual communication is a myth, because, in general, one of the languages dominates the other one.

There are linguistic differences in each nation, differences that could appear in the same language or because they coexist, at the same time, in different language communities.

Communication is one of the most important processes that involve all the levels of our existence and the way in which it functions and develops indicates the progress of human being, in general.

REFERENCES

Benveniste, Emile, *Probleme de lingvistică generală*, Bucureşti, Editura Teora, 2000.

Cazacu, Boris, *Studii de dialectologie română*, Bucureşti, 1996

Idem, *Un aspect al cercetării interdisciplinare: Sociolingvistica*, în *Fonetică şi dialectologie*, 1973, vol. VIII, p. 11-18.

Cherakoiu, M., *Tratat de sociologie*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1997.

Coşeriu, Eugen, *Introducere în lingvistică*, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 1999.

Ducrot, Oswald şi Schaeffer, Jean-Marie, *Noul dicţionar al ştiinţelor limbajului*, Bucureşti, Editura Babel, 1996.

Eco, Umberto, *În căutarea limbii perfecte*, Iaşi, Editura Polirom, 2002.

Graur, Alexandru, *Studii de lingvistică generală*, Bucureşti, Editura Academiei, 1960.

Herseni, Traian, *Sociologia limbii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1975.

Hutington, Samuel P., *Ciocnirea civilizaţiilor şi refacerea ordinii mondiale*, Bucureşti, Editura Antet, 2002.

Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana şi Chiţoran, Dumitru, *Sociolingvistică*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1975.

Fischman, J.A., *Sociolinguistics. A Brief Introduction*, Rowley, Moss, 1971.

Macrea, Dimitrie, *Lingvistică şi cultură*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978.

Sala, Marius, *Limbile lumii-mică enciclopedie*, Bucureşti, EŞE, 1981.

Slama-Cazacu, Tatiana, *Probleme de metodă în sociolingvistică*, în *Fonetică şi dialectologie*, 1971, vol. VIII, p. 233-244.

Slama-Cazacu, Tatiana, şi Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Sociolingvistica şi lingvistica aplicată,* în "Limbă şi literatură," 1972, nr. 4, p. 607-633.

Steiner, George, *După Babel*, Bucureşti, Editura Univers, 1983.

Vintilă-Rădulescu, Ioana, *Sociolingvistică şi socializare*, Bucureşti, Editura Oscar Print, 2003.

TRĂSĂTURI ALE BILINGVISMULUI

Rezumat

Prezentul articol punctează trăsăturile bilingvismului, un fenomen circumscris unei problematici mult mai ample, cea a contactului dintre limbi. Astfel, bilingvismul este corelat cu multilingvismul, un alt fenomen extrem de actual, care marchează categoric politica lingvistică europeană. Am prezentat anumite trăsături ale bilingvismului pentru a evidenţia deschiderea pe care o manifestă anumiţi vorbitori bilingvi spre a-şi însuşi o a treia limbă, de obicei de circulaţie internaţională. De asemenea, abordând subiectul din perspectivă sociolingvistică, am punctat reflexul acestor fenomene lingvistice în plan economic şi financiar, referindu-ne la avantajul companiilor multilingve faţă de cele monolingve.

CÂTEVA OBSERVAŢII PRIVIND PROCESUL DE ROMANIZARE: SPAŢIUL CARPATO-DANUBIAN

CRISTINA COCIŞ MĂRGINEAN

Evoluţia cultural-istorică a societăţii din sud-estul Europei a depins de-a lungul veacurilor de o serie de factori ambientali şi istorici, de capacitatea de adaptare la mediul înconjurător a omului, de puterea de a crea în acest scop unelte, arme, locuinţe.

Această evoluţie a privit îndeaproape aşezările omeneşti existente de-a lungul paralelei climatice pe care se află şi spaţiul carpatic, iar procesul de occidentalizare al civilizaţiei de pe meleagurile noastre se conturează încă de la începutul epocii fierului prin pătrunderea elementelor italice ale culturii *villanova* [1]. Mai apoi, populaţiile aşezate în spaţiul carpato-danubian din perioada antichităţii, înainte de cucerirea militară a lui Traian, au avut o cultură înfloritoare fiind în strâns contact cu populaţiile aşezate în vastele văi ale bazinului Mării Egee sau cu populaţiile din imediata apropiere geografică ori cu care au intrat în contact direct sau indirect. Sunt bine cunoscute

[1] Accademia Română, *Istoria Românilor I*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001. Villanova, cultură din prima epocă a fierului din Italia (900 – 500 î.Ch.) denumită astfel după satul Villanova aflat în apropierea oraşului Bologna unde a fost descoperit un cimitir de incineraţie specific acestei epoci.

cetăţile de la Tomis şi Callatis, la început centre comerciale şi mai apoi înfloritoare centre urbane ce prin activitatea lor au iradiat spre întreg teritoriul dacic un intens flux de mărfuri, oameni şi idei, incluzând astfel zona în circuitul civilizaţiei mediteraneene[2]. La sfârşitul secolului al VII-lea î. Ch., regiunile danubiene au fost atinse de expansiunea sciţilor ce deţineau o formă avansată de organizare tribală a căror prezenţă a lăsat dovezi tangibile cu precădere pe teritoriul podişului Transilvaniei[3]. În jurul secolului al III-lea î. Ch., teritoriile balcanice au fost invadate de numeroase triburi celtice invazie care, după părerea lui Vasile Pârvan, pare să nu fi constituit un eveniment de o importanţă majoră[4], dar care şi-au lăsat amprenta originală şi inedită asupra culturii materiale a dacilor. Începând cu secolul al II-lea, relaţiile comerciale cu populaţiile italice se conturează tot mai mult în spaţiul carpatic, precum o mărturiseşte prezenţa numeroaselor vase de bronz de factură italică descoperite în unele centre urbane dacice[5] şi mai apoi monedele ce atestă fără urmă de îndoială, deja din a doua jumătate a secolului al II-lea î. Ch., contactele cu romanii din Macedonia[6].

Marele istoric Vasile Pârvan susţinea în cadrul conferinţelor ţinute la Universitatea din Cambridge că romanitatea noastră apare nu ca efect exclusiv al unui act invadator, cuceritor, de pe vremea lui Traian, ci se integrează într-un

---

[2] Emil Condurachi, *Miraculoasa lume a tracilor*, în *Strămoşii poporului român geto-dacii şi epoca lor*, coord. C. Popişteanu, Bucureşti, 1980.
[3] IR, I, p. 155.
[4] Vasile Pârvan, *Dacia. An Outline of the Early Civilizations of the Carpatho-Danubian Countries*, Cambridge University Press, 1928.
[5] Cf. Mărioara Turcu, *Geto-dacii din Câmpia Munteniei*, Bucureşti, 1979.
[6] Sunt destul de frecvente şi monede republicane din secolul al III-lea î. Ch., în timp ce sunt destul de puţine cele imperiale până la cucerirea Daciei. Vezi Mărioara Turcu, *op. cit.*, p. 165.

proces mult mai întins şi mai complex în spaţiu şi timp, pregătit cu multe veacuri înainte şi desfăşurându-se pe tot cuprinsul teritoriului de la bazinul Dunării[7]. Cele două secole precedente cuceririi romane reprezintă perioada de cea mai mare înflorire a civilizaţiei autohtone de la nordul Dunării, atestată de calitatea şi de cantitatea manufacturilor din metal şi ceramică, de densitatea şi de complexitatea construcţiilor, perfecţionarea uneltelor agricole şi, nu în ultimul rând, de prezenţa masivă a monedelor greceşti şi romane. Probabil că în această perioadă au avut loc şi unele transformări marcante în sânul societăţii geto-dacice, astfel că, alături de tradiţionala comunitate agricolă, se afirmă acum şi proprietatea privată[8] care a dus foarte curând la o tot mai evidentă diferenţiere socială şi la constituirea unei adevărate clase conducătoare ce deţinea puterea economică şi politică. Expresia tangibilă a evoluţiei structurii societăţii geto-dacice a fost înfiinţarea organismelor statale unitare[9].

Această înflorire atrage din ce în ce mai mult pe acei "mercatores" (negustori) ce pe vremea lui Burebista pătrundeau în Dacia şi care odată cu "marfa" de vânzare, aduceau cu ei şi informaţii despre lumea romană a lui Iulius Caesar. Aceşti negustori deveneau, cu sau fără voia lor, chiar informatori ai Imperiului şi dădeau socoteală despre starea economică a populaţiilor cu care intrau în contact, despre nivelul de trai, despre organizare şi de cultură. Convieţiuirea lor cu dacii îi punea în situaţia de a deveni destul de apropiaţi pentru a începe să le câştige încrederea, având astfel acces la informaţii sau

---

[7] George Lăzărescu, *Prezenţe româneşti în Italia*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1995.

[8] Cf. I.R., I, p. 271 şi următoarele.

[9] Teresa Ferro, *Latino e lingue balcaniche nella formazione del romeno*, Cooperativa Universitaria Editrice Catanese di Magistero, Catania, 1992.

locuri rezervate, la bogăţiile pe care geto-dacii le deţineau şi, de ce nu, la informaţii ce priveau nivelul de pregătire al armatei de pe teritoriul vizat. Argumentele aduse în favoarea acestei opinii sunt numeroase şi cu o solidă susţinere ştiinţifică. Contactul material şi cultural cu populaţiile italice a fost unul direct şi firesc. Toate acestea îl determină pe Vasile Pârvan să susţină că penetrarea romană îşi are apogeul în momentul înfrângerii lui Decebal de către Traian şi în niciun caz începutul[10]. În momentul în care Domiţian (81 – 96 î. Ch.) a consimţit să facă pace cu Decebal, înainte de a-l învinge cu adevărat, regele dac îi cere nu numai subsidii ca rege "clientelar" al Imperiului, ci şi ingineri şi meşteri, instructori militari şi metalurgişti romani. "Nu este de altfel decât o continuare a politicii pe care Burebista şi Cotiso, cu mai bine de un secol înainte, au trebuit să o practice. Aşadar când după Domiţian şi Traian, veteranii încep să se aşeze aici, a fost o atât de mare creştere a romanismului în toată ţara, încât nu numai teritoriile rurale ale oraşelor, dar înseşi aceste oraşe începură să se romanizeze, acceptând sărbătorile romane (Rosalia) şi limba română"[11].

Bogată şi frumoasă, noua provincie romană devine în mod firesc, după obiceiul roman, cămin primitor pentru veteranii legiunilor care au cucerit Dacia; căci Traian, găsindu-se în posesia unei regiuni de importanţa strategică şi economică a Daciei, luă măsurile necesare pentru a-şi asigura o cât mai bună stăpânire. Acesta este motivul pentru care Traian decide aducerea în Dacia a unui însemnat număr de *coloni romani*, chiar şi din cele mai îndepărtate provincii ale Imperiului,

---

[10] Vasile Pârvan, *Dacia, civilizaţiile antice din ţările danubiene,* ediţia a IV-a, adnotată şi tradusă după manuscrisul original francez inedit de Radu Vulpe, Editura Ştiinţifică , Bucureşti, 1967, p.149.

[11] Vasile Pârvan, *op.cit.,* pp. 148-150.

întrucât cuvântul *roman* în timpul lui Traian avea aceeaşi extensiune semantică precum întinderea geografică a Imperiului[12]. Elementul militar a avut o importanţă covârşitoare, nu numai din punct de vedere strategic, dar şi din punctul de vedere al colonizării civile. În general, rolul trupelor militare în procesul de romanizare a fost important pe tot teritoriul Imperiului, dar este foarte probabil ca, în procesul de romanizare a clasei rurale dacice, aceste trupe atât de numeroase în regiune, să fi jucat un rol covârşitor, fundamental. Poate chiar acesta este motivul pentru care elementul militar este atât de bine reprezentat în numeroasele epigrafii[13]. În momentul terminării serviciului militar, mulţi dintre soldaţii legiunii a XIII-a Gemina îşi făureau o familie, iar cu pământul primit ca recompensă pentru serviciul acordat deveneau agricultori, locuitori siguri şi fideli ai provinciei. Despre această viaţă stabilă şi continuată pe teritoriul Daciei ne stau mărturie numeroasele inscripţii, construcţii civile şi militare de tot felul, diferitele ateliere meşteşugăreşti, cărămidării, terme, conducte de apă, inscripţii şi monumente sculpturale. Cărămizi şi ţigle cu ştampilele legiunii a XIII-a Gemina sau inscripţii s-au găsit pe cursul inferior al Mureşului, la Micia, Bulci, Sânicolau Mare, Cenad ca şi pe valea Cernei ori chiar în sudul Olteniei[14].

---

[12] Luminiţa Fassel, Rudolf Windisch, *Gino Lupi. Romania Antica e Moderna Ausgewählte Beiträge zur Geschichte und Kultur Rumäniens,* Balkan-Archiv, Band 9, Wissenschftliches Verlag A. Lehmann, Würzburg, 1994; Eutropius, VIII, 6, 2: *Traianus, victa Dacia, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat, ad agros et urbes colendas.*

[13] *Inscripţiile Daciei Romane,* vol. I adunate, însoţite de comentarii şi indice, traducere în româneşte de Ioan I. Russu, Editura Academiei, Bucureşti, 1975, prefaţă de Ştefan Pascu.

[14] Mihail Macrea, *De la Burebista la Dacia postromană*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978.

Caracterul eterogen al coloniştilor romani este destul de evident şi reiese cu precădere din studiul divinităţilor, al monumentelor sculpturale şi al ceramicii, al riturilor şi ritualurilor de înmormântare, precum şi din trăsăturile altor elemente ale culturii materiale şi spirituale. Totul dovedeşte amalgamul etnic, cultural şi religios pe care şi-a pus amprenta puternică limba latină şi modul de viaţă roman. În general romanizarea a fost acel proces prin care s-au înlăturat diferenţele dintre localnici, vorbitorii de limbă latină şi colonişti, pe planul culturii materiale, al vieţii politice şi religioase, avantajată fiind mai ales de reţeaua de drumuri extrem de bine orientată în spaţiu şi foarte bine realizată, străzi ce au legat provincia Dacia de restul Imperiului[15], iar limba latină s-a impus astfel ca singură limbă de comunicare[16]. Trăsătura esenţială, definitorie şi poate cea mai evidentă rezidă în dispariţia treptată a graiurilor autohtone şi înlocuirea lor cu latina populară ce a devenit nu numai o limbă a comerţului, dar şi un ţel de atins pentru că aceasta a devenit cea mai rapidă şi mai eficientă cale spre făurirea unui trai mai bun, a unui rang social superior şi deschidea accesul la o cultură mai rafinată, deci la o prosperitate până atunci necunoscută lumii dacice. Acolo unde factorul prestigiu nu reuşi să acapareze masele, precum în spaţiul cultural grecesc, limba latină nu a fost utilizată pe scară largă. Tot la fel, latina nu a fost asimilată de populaţiile aflate la polul opus, adică mult prea înapoiate sau mult prea izolate

---

[15] Giacomo Devoto, *Storia della lingua di Roma*, Editura Cappelli, Bologna, 1991.

[16] Compoziţia etnică a populaţiei rezidente în Dacia după cucerirea romană este în detaliu analizată de către Constantin Daicoviciu în *La Transylvanie dans l'antiquité*, Bucureşti, 1945, pp. 119-165, şi în mod mai sintetic de către Dumitru Protase, *Autohtonii în Dacia* vol. I, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti 1980, p. 232.

pentru a fi în stare să recunoască avantajele sau prestigiul pe care latina îl conferea indivizilor sau comunităţilor latinofone[17].

În concluzie, noţiunea de "romanizare" include două aspecte fundamentale: colonizarea teritoriului daco-getic cu populaţie romanizată latinofonă şi asimilarea băştinaşilor geto-daci, în măsura în care aceştia au început să-şi însuşească limba latină, felul de viaţă roman, au preluat obiceiurile şi civilizaţia romană, schimbându-şi astfel mentalitatea şi însăşi fiinţa lor etnică. Cert este că în Dacia, romanizarea, sub ambele aspecte menţionate, a fost pe deplin posibilă şi a devenit o realitate demonstrabilă documentar.

Născut din contopirea populaţiilor geto-dacice cu colonii romani, aflat la marginile Imperiului, la o răscruce de drumuri între Orient şi Occident, poporul român a fost supus celor mai numeroase si primejdioase încercări ale istoriei. Aşa se face că arcul de timp cuprins între sfârşitul secolului al III-lea şi secolul al X-lea a rămas în istoria poporului român acoperit de ţolul negru al uitării. Şi dacă descoperirile recente ale arheologiei au restituit acestei perioade istorice fragmente răzleţe ale lumii de atunci, rare şi unice[18] sunt mărturiile scrise despre populaţiile romanizate aflate la nord de Dunăre. Marile migraţii şi întinderea imensă a Imperiului Roman a început să facă tot mai anevoioasă apărarea regiunilor aflate spre graniţe, ceea ce a dus la retragerea trupelor împăratului Aurelian din Dacia[19], între 271 şi 275. Stabilirea din nou a frontierei pe linia

---

[17] Iancu Fischer, *Latina dunăreană. Introducere în istoria limbii române*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985.

[18] Referiri istorice la latinii de la Dunăre sunt foarte puţine şi fac parte din relatările de război dintre populaţiile migratoare şi armatele romane şi bizantine, populaţii ce ajungeau la Marea Neagră în marşul lor spre Europa Occidentală.

[19] Intenţia părăsirii Daciei a fost manifestată încă de pe vremea lui Hadrian (76-138), predecesorul lui Traian, însă importanţa economică şi politică a provinciei l-au determinat să renunţe. *I.R. I*, p. 115.

Dunării, după retragerea aureliană, a constituit începutul unui nou sistem de relaţii politico-economice cu teritoriul fostei provincii Dacia, sistem încă nu pe deplin cunoscut pentru perioada dintre domniile lui Aurelian şi Diocleţian. Evidente sunt însă intenţiile Imperiului Roman de protejare a zonei nord-dunărene, din interese de natură politică, dar şi economică[20]. Bogăţia resurselor şi uşurinţa obţinerii lor prin prezenţa populaţiei romanizate constituia un continuu punct de atracţie şi interes. Acesta este motivul pentru care, deşi teritoriile nord–dunărene au fost “abandonate”, prezenţa sporadică a trupelor romane nu a încetat să existe[21]. Situaţia Imperiului devenea tot mai critică odată cu apariţia şi cu înmulţirea diverselor triburi de populaţii migratoare ce invadau din ce în ce mai violent Imperiul şi aşa fragil şi dezorganizat. Triburile de origine germanică şi sarmatică, ce, deşi nu reprezentau o ameninţare serioasă, au contribuit la îngreunarea circulaţiei mărfurilor şi deci la o sensibilă împovărare a sistemului imperial, apoi hunii cu invaziile lor violente şi distrugătoare, care cu toate acestea nu reuşiseră să zdruncine aşezările autohtonilor din spaţiul carpato-dunărean, dar care după repetate incursiuni organizate de Attila, au reuşit totuşi, în 443, destabilizarea serioasă a Imperiului, obligându-l să plătească un ruşinos şi substanţial tribut. Au urmat mai apoi gepizii, longobarzii şi avarii care după o serie de conflicte au fost înfrânţi de Carol cel Mare în 796 şi definitiv alungaţi de către bulgari.

În toată această agitată şi complexă perioadă de timp, viaţa daco-romanilor continuă, în unele cazuri chiar prin convieţui-

---

[20] Doina Benea, *Dacia Sud-Vestică în secolele III-IV*, Editura de Vest, Timişoara, 1996, p.183.

[21] Sub Diocleţian (284-305) numărul cantonamentelor militare de la Dunăre a crescut, cu posibilitatea de a controla un vast teritoriu aflat în nordul Dunării. I.R., I, pp. 647-665.

rea populaţiei autohtone cu invadatorii[22], dar fără a ştirbi în niciun fel identitatea lingvistică sau preocupările tradiţionale ale daco-romanilor[23]. În acest sens menţinerea în limba română actuală a unor termeni ce denumesc activităţi tradiţionale precum *agricultura, viticultura, apicultura* sau găsirea unor unelte agricole[24] demonstrează continuitatea practicării acestor ocupaţii pe teritoriul de la nordul Dunării. Continuă şi activă a fost viaţa în principalele oraşe romane, chiar dacă despre organizarea lor politică avem informaţii destul de incerte, precum pare să fi supravieţuit şi o oarecare economie de schimb, mărturisită de prezenţa unor monede romane de bronz, găsite pe întreg teritoriul fostei provincii până la perioada împăratului Heraclit (610-641)[25]. Marele prestigiu de care vorbitorii de limbă latină se bucurau pe tot cuprinsul Imperiului ne face să considerăm foarte probabil faptul că limba latină a continuat să se vorbească şi după retragerea aureliană. Această superioritate a fost reconfirmată pe arealul carpatic şi cu ajutorul creştinismului[26], care, deja de la sfârşitul secolului al IV-lea, începu să se răspândească şi în rândul triburilor germanice, astfel că latina devine modul cel mai concret de coeziune între membrii unei comunităţi care aveau, astfel, conştiinţa unei oarecare superiorităţi faţă de populaţiile migratoare aşezate în acelaşi spaţiu geografic. Această conştiinţă a făcut posibilă diferenţierea şi, într-o oarecare măsură, "depărtarea" latinofonilor de indivizii triburilor invadatoare, creând astfel un mecanism de protecţie şi de

[22] Constantin C. Giurescu – Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri şi pâna la 160*, vol. I-II, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1974, 1976.
[23] Teresa Ferro, op.cit. pp. 83-86.
[24] Constantin C. Giurescu – Dinu C. Giurescu, op. cit. pp. 83-111.
[25] *Ibidem*, p. 115.
[26] Teresa Ferro, *op.cit.*, p. 83-89.

conservare a propriului sistem de valori, a propriei culturi, a propriului mod de viaţă, calm şi sedentar, în opoziţie cu cel al migratorilor.

Conştiinţa apartenenţei la Roma a rămas nestrămutată, iar romanizarea, ce "a pus în rosturi" civilizaţia geto-dacică, a continuat pe tot parcursul istoriei poporului român. Spaţiul carpato-danubian a rămas ca o insulă de latinitate într-o mare de populaţii aloglote, perpetuând destinul civilizator al latinilor. Considerat un miracol al istoriei, spaţiul românesc va rezista în faţa diverşilor năvălitori reuşind în cele din urmă să devină el însuşi purtător de istorie. Născut în inima Europei ca zonă marginală a Imperiului Roman, el a fost părăsit de romani şi, pentru multă vreme, lăsat să-şi continue drumul, stingher şi plin de dificultăţi, dar cu toate acestea poporul român a urmărit mereu reluarea legăturilor cu lumea căreia i-a aparţinut.

BIBLIOGRAFIE

Benea, Doina, *Dacia Sud-Vestică în secolele III-IV*, Editura de Vest, Timişoara, 1996

Condurachi, Emil, *Miraculoasa lume a tracilor*, în *Strămoşii poporului roman geto-dacii şi epoca lor*, coord. C. Popişteanu, Bucureşti, 1980.

Devoto, Giacomo, *Storia della lingua di Roma*, Editura Cappelli, Bologna, 1991.

Fassel, Luminiţa, Windisch, Rudolf, Lupi, Gino, *Romania Antica e Moderna Ausgewählte Beiträge zur Geschichte und Kultur Rumäniens*, Balkan-Archiv, Band 9, Wissenschftliches Verlag A. Lehmann, Würzburg, 1994.

Ferro, Teresa, *Latino e lingue balcaniche nella formazione del romeno*, Cooperativa Universitaria Editrice Catanese di Magistero, Catania, 1992.

Accademia Romana, *Istoria Românilor,* vol. I, Editură Enciclopedică, Bucureşti, 2001.

Lăzărescu, George, *Prezenţe româneşti în Italia*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1995.

Macrea, Mihail, *De la Burebista la Dacia postromană*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978.

Pârvan, Vasile, *Dacia, civilizaţiile antice din ţările danubiene*, ediţia a IV-a, (adnotată şi tradusă după manuscrisul original francez inedit de Radu Vulpe), Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1967.

RIASSUNTO

L'evoluzione storico-culturale della società del Sud-est dell'Europa è stata strettamente legata ad una serie di fattori dell'ambiente e della storia, dalla capacità di addatarsi al ambiente dell'uomo, dalla forza di creare a questo fine armi, abitazioni e utensili. Questa evoluzione riguarda gli abitati umani posizionati lungo la parallella climatico su quale si trova anche lo spazio dei Carpazi e il processo di occidentalizzazione della civiltà dale nostre terre si delinea sin dall'inizio dell'epoca del ferro tramite la penetrazione degli elementi italici della cosiddetta cultura *villanova.*

ALCUNI ASPETTI DEL PURISMO LINGUISTICO ITALIANO

DESPINA-ELENA GROZĂVESCU

> «La lingua si muove nel tempo in una corrente da lei stessa creata [...]. Nulla è perfettamente immobile. Ogni parola, ogni elemento grammaticale, ogni locuzione [...] hanno una configurazione che cambia lentamente, modellati da quel movimento invisibile ed impersonale che è la vita stessa della lingua».
>
> (Edward Sapir, *Language: An introduction to the study of speech*, New York: Harcourt, Brace and company, 1921).

Il termine di *purismo* definisce quell' „atteggiamento e movimento critico-normativo a carattere tradizionale e conservativo che viene assunto da letterati e grammatici nei confronti della propria lingua nazionale: le tesi e le prassi puristiche si fondano sul rifiuto dei prestiti e dei forestierismi e in genere dei neologismi e, in base a un criterio classicistico d'imitazione, sull'assunzione a modello ideale di lingua letteraria della lingua di uno o più scrittori, di una o più opere, di un determinato ambiente sociale-geografico di una data epoca.[...]"[1].

[1] *Dizionario Enciclopedico Italiano*, Istituto della Enciclopedia Italiana fondato da Giovanni Treccani, Roma, Istituto Poligrafico dello Stato, 1970.

Nei primi decenni dell'Ottocento, in Italia si sviluppò una corrente linguistica conosciuta nella storia della lingua italiana come *purismo*. Questo movimento apparve come una forte reazione contro l'espansione della cultura francese, avvenuta nel periodo illuminista e napoleonico, in tutta l'Europa, ma soprattutto in Italia, dove entrarono nella lingua un numero abbastanza grande di neologismi e vocaboli presi dal francese, fino al „rischio di snazionalizzazione"[2].

Era naturale che il Neoclassicismo determinasse una reazione alla licenza linguistica instaurata dall'Illuminismo ed auspicasse il ritorno ad una lingua più legata alla tradizione letteraria: per la loro presa di posizione contro l'„infranciosamento" della lingua, i sostenitori del ritorno alla tradizione si dissero "puristi". Si riaccese così la questione linguistica; ma, dato il clima fervido di avvenimenti politici e di propaganda ideologica, essa andò al di là di un'impostazione puramente tecnica, assumendo anche risvolti politico-ideali e la difesa della purezza della lingua italiana assunse il significato di difesa delle tradizioni nazionali e dell'autonomia stessa della cultura italiana.

I puristi si possono definire come avversi ad ogni innovazione, ad ogni neologismo, tecnicismo, o influsso straniero, era insomma una corrente che si definiva per il suo forte antimodernismo e per la mistificazione dell'epoca delle Tre Corone. e la condanna del presente, motivata da ragioni letterarie, nazionalistiche o, a volte, politiche. L'apparizione di questo movimento è stata favorita anche dal tradizionalismo

---

[2] Luca Serianni, *Storia della lingua italiana-Il primo Ottocento,* Bologna, Il Mulino, 1989, p. 19.

cruscante[3] e dal culto del fiorentino arcaico, che erano ancora abbastanza forti in Italia.

La dottrina puristica si basava sulla persuasione che la lingua italiana avesse raggiunto il culmine della perfezione nelle scritture tosco-fiorentine del Trecento, e che pertanto da quelle andasse attinta nella sua purezza. Sulla base di un arcaismo puramente linguistico e rielaborando la teoria del Salviati sul fiorentinismo attraverso la prospettiva machiavelliana del primato naturale, l'abate veronese Antonio Cesari (1760-1828) propose l'imitazione della lingua toscana del Trecento nella *Dissertazione sopra lo stato presente della lingua italiana* (1809), vero manifesto del conservatorismo purista. Secondo Cesari, „tutti in quel benedetto tempo del 1300 parlavano e scrivevano bene. I libri delle ragioni de' mercatanti, i maestri delle dogane, gli stratti delle gabelle e d'ogni bottega menavano il medesimo oro[…] "[4].

Il trecentismo cesariano s'inquadrava in una rivalutazione della semplicità e della pietà popolari che il veronese proponeva insieme con il purismo linguistico come fece nella *Vita di Gesù* (1817), nelle *Novelle* (1810), nel volgarizzamento dell'*Imitazione di Cristo* (1785).

Fortemente contrari a qualsiasi innovazione del patrimonio lessicale del Trecento tosco-fiorentino, i puristi credevano che si potessero recuperare da quel patrimonio molte parole cadute

---

[3] L'Accademia della Crusca, sorta a Firenze nel 1583, si è sempre distinta per il suo strenuo impegno a mantenere "pura" la lingua italiana (**da più di quattro secoli separa il buono, *la farina*, dal cattivo, *la crusca*, dell'italiano)** originale, pubblicando già nel 1612 la prima edizione del Vocabolario della lingua italiana, che servì da esempio lessicografico anche per le lingue francese, spagnola, tedesca ed inglese.

[4] Antonio Cesari, *Dissertazione sopra lo stato presente della lingua italiana scritta da Antonio Cesari dell' Oratoria di Verona,* in *Prose scelte,* Milano, Giovanni Silvestri, MDCCCXXX, p. 9.

in disuso e utili alle moderne necessità: con tale convinzione Cesari procurò una ristampa del *Vocabolario della Crusca* (1806-11) arricchito da numerosissime giunte, costituite da vocaboli trecenteschi che le avevano conferito quel singolare carattere arcaizzante, subito rilevato dai contemporanei anche di stretta fede classicistica Alcune parole accolte da Antonio Cesari senza la indicazione della voce antica erano, per esempio: *adonque; aldagia* «audacia»; *chiù* «più»; *calonnia* «calunnia»; *ensemora* «insieme»; *gauldere* «godere»; *gauldio* «gaudio»; *ogio-oglio* «*oc*chio» ecc.[5].

L'edizione Veronese del *Vocabolario* (la cosiddetta *Crusca veronese*) fu subito severamente giudicata specie dal Monti nel „Poligrafo" milanese. Il vocabolario rientrava nel quadro delle teorie puristiche di Cesari, anche se non del tutto definite, esposte in alcuni suoi scritti.

Nel *Manifesto* per l'edizione del vocabolario (1805) e nell'introduzione contenuta nel primo volume (1806), Cesari espone succintamente i criteri linguistico-letterari del Vocabolario ed essi possono essere in breve riferiti con le seguenti espressioni del *Manifesto:*

„pare anche che la miglior maniera d'arricchir la lingua, prima di tutte sia quella, di restituirle la natural dote, e le native ricchezze...; così il pescare ne' Padri di questa lingua e raccoglierne le voci, o dismesse, o da' compilatori del vocabolario dimenticate, sarà un vero arricchirla"[6].

Sostenendo la perfezione naturale di tutte le scritture trecentesche, senza considerare il grado di formalizzazione

---

[5] Cesari continuò a raccogliere „giunte" per il vocabolario anche dopo l'uscita dell'ultimo volume della sua edizione;

[6] Cf. Vitale Maurizio, *L'oro nella lingua: contributi per una storia del tradizionalismo e del purismo,* Milano-Napoli, Ricciardi, 1986, p. 534-535.

letteraria o il livello culturale dello scrivente, Cesari si allontanava dalle tesi di Bembo, esposte nel suo lavoro, *Prose della volgar lingua.*

Anche Vincenzo Monti si inserì nelle dispute linguistiche con la sua *Proposta di alcune correzioni ed aggiunte al vocabolario della Crusca* (1817-1826), grossa opera in sette libri nella quale, pur condividendo le tesi del purismo, sostenne la necessità di liberare la lingua dalla „tirannia" del Trecento toscano e di operarne un ampliamento alla luce delle nuove esperienze letterarie nazionali. Nel sostenere tale tesi, Monti si valse della collaborazione del genero Giulio Perticari (Savignano di Romagna 1779 - Pesaro 1822), il quale, col suo saggio *Dell'amor patrio di Dante e del suo libro intorno al Volgare Eloquio* (1820), rimise in luce la tesi dantesca di una lingua comune a tutta l'Italia. La posizione più temperata di Vincenzo Monti e la continua competizione tra idee opposte ha portato ad un certo equilibrio in ogni azione riguardante la lingua, nel senso di aver moderato le tendenze troppo intransigenti.

Nella polemica contro Cesari, che vede nei trecentisti solo „oro purissimo", Monti considera che le lingue seguendo „le vicende dei popoli e l'avanzamento delle cognizioni, col mutar de' costumi e col crescer delle idee mutano e crescono anch'esse le loro fogge di dire" e che „non pe' morti, ma pe' vivi si ha da scrivere".

Il purismo ebbe un momento importante con il marchese Basilio Puoti (1782-1847), che fondò a Napoli nel 1825 una scuola puristica e fu autore di opere grammaticali e sintattiche. Meno esclusivamente legato di Antonio Cesari alla lingua trecentesca, Puoti le riconobbe autorità assoluta in fatto di lessico, ma ammise per l'aspetto sintattico-stilistico l'imitazione degli scrittori del Cinquecento, di alcuni scrittori

del Seicento e persino del Settecento. La sua tesi linguistica era „lingua del Trecento, stile del Cinquecento" ; voleva cioè che dagli scrittori del Trecento si traessero le parole, da quelli del Cinquecento lo stile.

Puoti, scriveva infatti: „Se vi dico di scrivere la vera lingua d'Italia, voglio avvezzarvi a sentire italianamente e avere in cuore la patria nostra" e il suo allievo, Francesco De Sanctis, rievocando la scuola del Puoti, affermava che „il purismo fu il primo atto di questo gran dramma compiuto nel 1860; il primo segno di vita che dava di sè la nuova generazione". Dunque l'opera del Puoti serve politicamente a risvegliare le coscienze dei giovani Italiani ed a tenere accesa nei cuori la fiamma della libertà. Fu autore di varie opere didattiche, tra le quali una fortunata e pregevole grammatica scolastica, ristampata più volte nella prima metà dell'Ottocento.

Tra le sue opere che documentano la propria adesione alla tesi del purismo e il suo ideale classicistico, si ricordano *Regole elementari della lingua italiana* del 1833, *Dello studio delle scienze e delle lettere* del 1833, *Della maniera di studiare la lingua e l'eloquenza italiana* del 1837, *Vocabolario domestico napoletano-toscano* del 1841, *L'arte di scrivere in prosa per esempii e per teoriche* del 1843, *Dizionario dei francesismi datato* 1845.

In complesso, l'opera dei puristi ha avuto una certa influenza sulla lingua italiana, portando alla scomparsa di alcuni barbarismi e facendo sì che altri non entrassero nella lingua letteraria. Un altro merito di questo fenomeno linguistico è stato la salvaguardia e la rimessa in circolazione di alcune voci ed espressioni sconosciute o mal note.

La definizone data al purismo è applicabile anche in maniera retroattiva, cioè dando il nome di puristi a quelli che

propugnavano idee di conservazione della lingua trecentesca e che respingevano gli influssi di lingue o di volgari concorrenti prima dell'Ottocento. Dato che la norma della lingua letteraria è stata fondata per secoli proprio sulla lingua degli scrittori del Trecento, norma e purismo saranno sempre in continua interdipendenza.

BIBLIOGRAFIE

Bruni, Francesco, *L'italiano letterario nella storia*, Bologna, Il Mulino 1990.

Cesari, Antonio, *Dissertazione sopra lo stato presente della lingua italiana scritta da Antonio Cesari dell'Oratoria di Verona,* in *Prose scelte,* Milano, Ed. Giovanni Silvestri, MDCCCXXX.

De Mauro, Tullio, *Storia linguistica dell'Italia unita,* Bari, Laterza, 1986.

De Sanctis, Francesco, *Istoria literaturii italiene*, Bucureşti, ELU, 1965.

Devoto, Giacomo, *Profilo di storia linguistica italiana*, Firenze, Sansoni,1960.

Migliorini, Bruno, *Storia della lingua italiana*, Firenze, Sansoni, 1988.

Oancea, Ileana, Panait, Luminiţa, *Schiţă de istorie a romanităţii,* Timişoara, Editura Excelsior Art, 2002.

Serianni, Luca, *La lingua nella storia d'Italia*, Roma, Società Dante Alighieri, 2002.

Serianni, Luca, *Storia della lingua italiana-Il primo Ottocento,* Bologna, Il Mulino, 1989.

Vitale, Maurizio *L'oro nella lingua: contributi per una storia del tradizionalismo e del purismo*, Milano-Napoli, Ricciardi, 1986.

Vitale, Maurizio, *La questione della lingua*, Palermo, Palumbo, 1984.

REZUMAT

Pentru prima dată în Italia se vorbeşte despre purism, ca fenomen lingvistic, în secolul al XVI-lea, când *Accademia della Crusca*, bazându-se pe criteriile deja fixate de Pietro Bembo, identifica limba italiană naţională cu limba folosită de cele *trei coroane* ale Italiei, Dante, Petrarca şi Boccaccio, aşadar cu subdialectul florentin, cel mult dialectul toscan. Manifestarea cea mai pregnantă a purismului italian o constituie reacţia intransigentă a abatelui veronez Antonio Cesari faţă de pericolul contaminării limbii cu francezisme, ca urmare a ocupaţiei franceze din 1800, şi propune ca limbă a literaţilor italieni, florentina din Trecento.

LES EMPRUNTS D'ORIGINE FRANÇAISE EN ROUMAIN. QUELQUES TYPES D'ADAPTATION SÉMANTIQUE

CRISTINA TANASE

L'emprunt lexical est le plus souvent le résultat d'une série d'événements fortuits, dans la mesure où il est conditionné par

– la rencontre, pendant l'acte de communication – compris au sens large comme échange verbal ou comme lecture d'un message écrit – d'un "récepteur" avec un mot étranger et avec une notion nouvelle qu'il devine derrière celui-ci ;

– l'emploi dudit signifiant dans un autre message, formulé dans la langue qui deviendra éventuellement langue d'accueil :

– l'acceptation de cette forme lexicale par les autres locuteurs et son adoption comme signe pour désigner des réalités venues d'ailleurs ou pour référer à des notions jusque-là mal définies.

Chacune des étapes qu'un mot doit traverser avant de s'intégrer à un nouveau système linguistique rajoute sa part de hasard, modèle et calibre la forme et surtout le contenu de l'unité lexicale à importer :

• puisque le premier contact de "l'emprunteur" avec le mot se fait en contexte, le sens saisi est celui que l'énoncé actualise. Le rôle du contexte et la situation de communication sont donc déterminants lorsqu'ils favorisent l'une des acceptions du mot

au détriment de toutes les autres. D'autre part, si la quantité d'information fournie par l'énoncé est insuffisante, si la phrase laisse place à des interprétations personnelles de la part du récepteur, si sa construction même est ambiguë, le sens du mot risque d'être perçu de façon inexacte, voire déplacée ;

• lors de son "implantation" dans la langue d'accueil, le contenu attribué (ou réservé) à l'emprunt peut encore être façonné par les autres termes avec lesquels il se partage le domaine d'expérience à couvrir, ou bien par les contextes où on le fait entrer ;

• enfin, le mot emprunté continue son évolution sémantique, subissant l'influence des facteurs linguistiques, psychologiques, sociaux, comme tout autre vocable de la langue, avec, en plus, la labilité due à un ancrage moins solide dans le lexique, parfois au manque de motivation (ou au manque de transparence étymologique), d'où le risque accru d'accidents, de glissements et d'écarts par rapport au premier sens entré dans la langue.

Il se peut aussi, il est vrai, en cas de contacts continus ou répétés entre deux langues, que les mots passés d'un système à l'autre voient compléter graduellement leur champ sémantique par une partie des autres sens développés dans leur langue d'origine.

Dans le cas concret des emprunts roumains d'origine française, touchés par des altérations sémantiques telles que leurs contenus actuels dans les deux langues ne se correspondent plus, il faudra envisager, en plus des causes de changement énumérées ci-dessous, l'époque où les mots sont entrés en roumain, leur source (littéraire, écrite, antérieure à la date de leur transfert interlinguistique), ainsi que l'influence possible d'une langue tierce où le mot aurait pu subir des modifications de sens.

En l'absence d'un dictionnaire historique du roumain, nous pouvons supposer seulement que la plupart des mots choisis pour cette analyse ont été empruntés au français entre la fin du XVIIIe siècle et au cours du XIXe siècle, à l'époque de la grande reromanisation de notre langue grâce aux contacts linguistiques et culturels avec l'Occident roman. Cette hypothèse trouvera éventuellement appui dans les exemples littéraires cités dans le DA.

Pour ce qui est des influences externes au couple langue prêteuse–langue emprunteuse, il faut considérer leur parenté d'origine, ainsi que les fréquents "coups d'oeil" que le roumain jette au latin dans son effort d'adapter les néologismes empruntés, tant pour la forme lexicale, que sous l'aspect sémantique.

À l'issue d'une comparaison entre les sens d'une bonne vingtaine d'unités lexicales d'origine française dont les contenus ne se retrouvent plus, ou si oui seulement en partie, après leur passage en roumain, nous sommes arrivée à distinguer les types de changements sémantiques suivants :

1. Sélection de sémèmes

La sélection de sémèmes est le résultat direct de l'emprunt lexical en contexte : seul le sens conforme à l'usage illustré passe dans la langue d'accueil. Dans ces circonstances, n'importe laquelle des acceptions d'un mot, même la plus marginale ou spéciale, a des chances de faire adopter le mot, dont le premier sens (re)connu dans la langue d'accueil sera celui de l'occurrence précise où il a été rencontré.

1.1. Tel est, par exemple, le cas du mot *rulotă*, dont le sens roumain "vehicul-remorcă de turism, pe două roţi, amenajat ca locuinţă" (*DN*) correspond à un sens désuet en français "(vx.) roulotte de camping" (*PR*), pour lequel on préfère aujourd'hui

employer le terme *caravane*, emprunté à l'anglais. En revanche, le français conserve encore au mot *roulotte* son sens antérieur et plus général : "voiture aménagée pour l'habitation, *où vivent des nomades* [n.s.], traînée sur les routes par des chevaux ou par une automobile" (*PR*), auquel correspond en roumain le mot *caravană*.

C'est à partir d'un sens ancien du français *lavoir* "(vx.) petit récipient dont on se sert pour se laver les mains" (*TLFi*) qu'a dû dériver par métonymie le sens non attesté actuellement en français "table sur laquelle on dispose la cuvette, le broc et les objets destinés à la toilette". Le même mécanisme métonymique (objet > meuble qui le supporte / qui en est couvert) s'est bien manifesté dans l'évolution vers la polysémie des mots comme *toilette* ("petite toile" > "table recouverte par une petite toile") ou *bureau* ("tapis de table en étoffe grossière" > "la table même"). Il est intéressant d'observer que le mot emprunté au français a vu enrichir son contenu en roumain par l'adjonction d'un sens moderne, apparu lorsque l'objet désigné a changé de structure : le roumain *lavoar* désigne de nos jours le "recipient conectat la o sursă de apă şi dotat cu un canal de evacuare, care serveşte la spălatul oamenilor" (*DEX*). Dans ce sens, le français emploie aujourd'hui le mot *lavabo*. Or ce mot a donné en roumain *lavabou*, qui, à part l'objet en porcelaine avec ses installations, désigne une "încăpere, în cămine, internate etc., utilată cu chiuvete şi cu alte instalaţii sanitre, servind ca spălător comun" (*DEX*) (fr. *cabinet de toilette*). Pour résumer :

roum. *lavoar*	1. "table de toilette" 2. *lavabo* "dispositif de toilette fixe, à hauteur de table avec cuvette, robinets d'eau courante et système de vidange"

roum. *lavabou*	1. *lavabo* "dispositif de toilette fixe... (v. supra) 2. lavabo "pièce réservée à ce dispositif" (plus cour. : *cabinet de toilette*)

1.2. Il arrive que le roumain emprunte des mots non pas au français métropolitain, mais à l'une de ses variantes régionales (de Belgique ou de Suisse). C'est en effet au français de Suisse que le roumain doit le mot *cabană* "casă (de lemn) construită la munte pentru adăpostirea turiştilor şi a vânătorilor" (*DEX*) / v. (Suisse) "refuge de haute montagne" (*PR*). Le terme roumain ne contient ni l'idée de dimension ("petite"), ni celle de qualité "rudimentaire" (*TLFi*) ou "grossièrement construite" (PR), qui définissent le sens reconnu en français de France.

2. Spécialisation / restriction sémantique

La spécialisation sémantique est elle aussi la conséquence de l'interprétation du mot dans un contexte ou dans une situation qui limitent la classe des référents désignés.

2.1. L'une des raisons de la restriction sémantique est la rencontre, dans la langue d'accueil, d'un mot emprunté et d'un mot autochtone ou déjà assimilé, qui seraient des termes équivalents. C'est le cas du fr. *carotte* et du roum. *morcov*, qui, au niveau interlinguistique, sont des correspondants sémantiques parfaits. Si *carotă* a réussi à pénétrer en roumain, c'est parce qu'on lui a attribué un sens plus précis : "varietate de morcovi timpurii, cu rădăcini de culoare galbenă-roşcată" (*DEX*) et qu'on l'a placé en position d'hyponyme par rapport à *morcov*, lui évitant ainsi d'entrer en concurrence avec celui-ci.

2.2. La restriction sémantique peut résulter également d'un emprunt actualisé par un syntagme dans la langue d'origine, mais qui subit un découpage trop sévère au moment de son transfert dans sa langue d'adoption. C'est ainsi que le fr.

rendez-vous "rencontre convenue entre deux ou plusieurs personnes" (*PR*), construit avec l'épithète *amoureux* ou *galant*, spécialise son sens dans sa langue d'origine. Le mot est entré en roumain, orthographié tantôt *randevu* (*DA*, *NDU*), tantôt *rendez-vous* (*DEX*), avec le sens "întâlnire dintre două sau mai multe persoane, într-un loc şi timp dinainte stabilite" (*DA*). Même si la définition ne contient pas d'indication explicite quant au but de la rencontre[1], les exemples littéraires cités le véhiculent tous : "*Vreo cucoană cu-albă blană cu amoru-i îl îmbie, Rendez-vous i-a dat în şură, ori în pod, în găvăună ?"* (Eminescu)[2].

La spécialisation sémantique de *randevu* a eu lieu parce qu'en roumain il y a déjà *înâlnire* et *programare* pour désigner la rencontre fixée d'avance : *Ils se sont donné rendez-vous à dix-huit heures = Şi-au dat întâlnire la ora optsprezece* ; *Le professeur / le médecin reçoit sur rendez-vous = Profesorul primeşte studenţii / medicul primeşte pacienţii pe bază de programare*.

3. Généralisation / extension sémantique

Le contenu d'un mot français peut subir une extension sémantique lors de son passage en roumain, lorsqu'il ne rencontre pas de terme équivalent ou approximatif concurrent dans la langue d'accueil. Il s'agit le plus souvent de l'importation des notions qui sont peu ou mal définies avant l'arrivée du mot et de la mode qu'il impose.

---

[1] Serait-ce la faute des lexicographes roumains qui se laissent trop facilement influencer par les définitions des dictionnaires français ?

[2] v. aussi "*Ştii că cuvîntul de bărbat strică totdeauna într-un randevu*." (Kogălniceanu) ; "*Se aruncă pe un pat, aşteptînd ora hotărîtă pentru randevu*." (idem) ; "*Trebuie să mă duc căci mă aşteaptă... Ştii, bre, un mic randevu...*" (Rebreanu) ; "*În una din aceste zile Ea vine iar la rendez-vous*." (Beniuc)

3.1. Le mot *menu* désigne en français la "liste détaillée des mets dont se compose un repas ; le repas considéré dans sa composition, son ordonnance" (*PR*). Dans cette acception, le *menu* est une simple liste qui annonce aux convives participant à un festin, à un banquet la succession des plats, sans qu'il y ait la possibilité d'opérer un choix parmi eux. Par transposition aux coutumes sociales actuelles, le *menu* est "dans un restaurant, [la] liste déterminée de plats composant un repas fixe ; [le] repas ainsi composé" (*PR*). Cette fois encore, *menu* exclut l'idée de choix possible de la part du consommateur. Le français utilise, par métonymie, le nom *menu* pour désigner aussi la "carte sur laquelle le menu et les prix sont inscrits" (*PR*). Or c'est à partir de cette acception que les sens attribués en roumain au mot *meniu* se brouillent : d'abord on inscrit sur la liste des plats les boissons que l'on sert dans le même local (alors que le français réserve à ces dernières *la carte des vins et des alcools*), puis on transfère le nom de cette liste (*meniu*) à la totalité des plats qu'il est possible de consommer dans l'établissement, avec l'idée de choix parmi les mets proposés. Par conséquent, tandis qu'en français on *prend le menu* ou bien on *mange à la carte* (ces deux possibilités s'excluent réciproquement), en roumain on *fait son menu à la carte*, ce qui étymologiquement, du point de vue du français, est une aberration.

Un autre mot qui généralise en roumain son sens est *pochette*. Dans un premier temps, le roumain adopte le mot *poşetă* pour désigner un accessoire féminin "sac à main sans poignée ni bandoulière", à l'exclusion des autres sens existant en français : "petite enveloppe, d'étoffe ou de papier" ; "trousse d'écolier, plate" ; "petit mouchoir fin qu'on peut disposer dans la poche de poitrine pour l'orner" (*PR*). Le roumain efface, ensuite, les traits descriptifs qui réservent l'emploi du mot en français à la désignation d'un type particulier de sac à main

("poşetă plic") et étend l'emploi du nom à toute la classe d'objets ayant pour fonction de servir au transport des papiers d'identité et du nécessaire d'une femme au dehors de son domicile.

Le même phénomène d'extension sémantique touche le mot *parterre*, qui, pour référer en français à l'espace dans un édifice, est réservé au "rez-de-chaussée dans une salle de théâtre", alors qu'en roumain, *parter* est l'appellation du rez-de-chaussée de n'importe quel bâtiment.

3.2. Si dans les cas ci-dessus le mot emprunté arrive à couvrir aussi le champ sémantique de son hypéronyme, dans d'autres situations l'extension de sens se fait avec annexion d'une notion contiguë.

Le mot roumain *umbrelă*, emprunté au français, désigne tout objet qui sert à protéger contre les agressions météorologiques, qu'il s'agisse du soleil ou de la pluie, alors que le français partage ce contenu entre les mots *ombrelle* et *parapluie*. Il est vrai qu'une telle distinction est possible en roumain aussi, grâce au mot de formation roumaine *ploier*, mais ce terme a été renvoyé parmi les régionalismes lorsque l'emprunt français est entré dans la langue, couronné de ses connotations culturelles positives.

Aperitiv réfère en roumain aussi bien aux boissons qu'aux aliments (solides) que l'on sert en début du repas "pour ouvrir l'appétit", là où le français utilise deux mots distincts : *apéritif* et *hors-d'oeuvre*.

En roumain, *portbagaj* représente un "loc spécial amenajat deasupra sau într-un vehicul, unde se transportă bagajele" (*DN*). Ces deux emplacements conduisent à la formation de deux concepts en français : *porte-bagages* "dispositif accessoire, d'un véhicule, destiné à recevoir des bagages" (*PR*) et *coffre de la voiture* "espace aménagé pour le rangement, souvent à l'arrière" (*PR*).

4. Adjonction de sens nouveaux

Une fois importés et implantés en roumain, les mots entrés dans l'usage continuent leur évolution en développant des sens nouveaux.

Bouillon "liquide dans lequel certaines substances ont bouilli" (*PR*) passe en roumain sous la forme *bulion*, où, en plus du sens "supă de carne fiartă fără zarzavaturi" (*DN*) – fr. *bouillon gras*, le nom acquiert le sens "marmelade de tomates (sans sucre)" (*DA*) – fr. *concentré de tomates*.

Casserole "ustensile de cuisine servant à la cuisson, de forme cylindrique, à manche" (*PR*) élargit sa référence en roumain par la création d'un sens supplémentaire "recipient din material plastic, pentru alimente" (*DN*).

4.1. Les sens nouveaux formés à partir du sens emprunté s'appuient souvent sur des relations logiques telles que la métonymie et la synecdoque.

La métonymie [matière > objet fabriqué] explique pourquoi en roumain *batiste* a donné *batistă* "mouchoir de batiste", alors que le nom du tissu, roum. *batist*, est un doublet du mot féminin.

Tandis que le mot français *litière* "paille, feuilles sèches, fourrage répandus sur le sol d'une écurie, d'une étable etc. pour que les animaux puissent s'y coucher", arrive à désigner, par particularisation, le "gravier absorbant où les chats d'appartement font leurs besoins", le mot roumain *litieră* passe du sens "strat de frunze moarte şi alte resturi vegetale şi animale care acoperă solul în pădure" directement à celui de "récipient censé contenir le gravier absorbant"[1]. On pourrait supposer une métonymie par contiguïté [contenu > contenant] si le mot fonctionnait en roumain avec le sens moderne développé en

---

[1] Sens non attesté dans les dictionnaires, mais faisant partie des nomenclateurs de produits vendus dans les animaleries.

français. Or le roumain semble avoir opéré le glissement lors même de l'emprunt de ce sens, puisqu'on se retrouve dans la série d'équivalences :

fr. *litière* = roum. *aşternut pentru litieră*

roum. *litieră* = fr. *bac à litière*.

L'accident sémantique produit en roumain pourrait avoir pour cause le croisement de l'emprunt avec le mot roum. *litier* "tavă ornamentată pe care se pune litia".

Filtre, entré en roumain pour dénommer un "dispozitiv prin care se strecoară cafeaua fiartă", puis "cafeaua obţinută" (*DN*) étend métonymiquement sa désignation à l'appareil électrique moderne à l'aide duquel on prépare le café filtré. Le français emploie dans cette acception le dérivé *cafetière*, d'où, encore une fois, des cas d'équivalence croisée :

fr. *cafetière* = roum. *filtru*

fr. *filtre (en papier)* = roum. *hârtie pentru filtru*"

4.2. Les sens supplémentaires développés en roumain sont parfois le produit d'une ellipse par laquelle on attribue à un mot simple le sens particularisé dans sa langue d'origine par un emploi syntagmatique bien précis. Aussi le roum. *remiză* "partidă de şah în care cei doi jucători consimt reciproc la un rezultat de egalitate" est-il la contraction de l'expression *(ce n'est que) partie remise*, c'est-à-dire une partie à rejouer ultérieurement.

5. Changements de sens

On considère comme mots ayant changé de sens au cours de l'emprunt, ou après ce moment, les unités lexicales de forme proche en français et en roumain, dont aucune des acceptions originales ne se retrouve plus à l'identique dans la langue d'accueil. Ce phénomène peut avoir plusieurs causes :

5.1. Le mot sert depuis le début à désigner une réalité locale qui n'est pas parfaitement semblable au référent désigné dans la langue d'origine : en français *candélabre* est un "grand chandelier à plusieurs branches", voire (vieilli) "colonne métallique portant un dispositif d'éclairage", en roumain *candelabru* "suport cu mai multe braţe pentru lumânări sau becuri electrice" est forcément "suspendat de plafon" (*DEX*).

5.2. Le mot emprunté avec son sens d'origine développe des acceptions supplémentaires propres à la langue d'accueil, puis le sens premier s'efface par vétusté du référent : le fr. *lanterne* "boîte à parois ajourées, translucides ou transparentes, où l'on abrite une source de lumière" désigne au début en roumain une "lampă de gaz portativă cu un glob de sticlă pentru a proteja fitilul aprins folosită în afara încăperilor ; felinar" (*DEX*), puis une "lampă electrică portativă, cu baterie" (*DN*). Une fois de plus, les équivalences entre les deux langues sont croisées :

fr. *lanterne* = roum. *felinar*

roum. *lanternă* = fr. *torche électrique*

5.3. Le couple fr. *compote* / roum. *compot* représente un autre type de divergence sémantique entre les deux langues. Cette différence résulte de l'évolution du sens postérieure au moment de l'emprunt et qui s'est faite de façon indépendante et spécifique en français et en roumain.

Parmi les préparations culinaires désignées en français du nom de *compote*, les Roumains adoptent "l'entremets de fruits, cuits généralement avec de l'eau et du sucre, présentés entiers, en morceaux ou écrasés". Les illustrations littéraires citées par le *TLFi* attestent l'existence de cette spécialité où les fruits pouvaient rester entiers, ou être débités en moitiés / quartiers, au début du XIXe siècle (1914, chez R. Martin du Gard). Par la suite, le nom français ne s'applique plus qu'à l'entremets fait de

fruits cuits, coupés ou écrasés. Le dictionnaire rapproche ce terme de celui de *marmelade*, dont la compote se distingue "par une teneur en sucre beaucoup plus faible (...), en sorte que la conservation ne peut être assurée par le sucre seul" (*TLFi*, citant un texte technique de 1950). À la suite de cette spécialisation du sens, la préparation aux fruits entiers a reçu une nouvelle appellation : *fruits au sirop*.

Le mot roumain *compot*, défini dans le *DA* comme "mâncare (servită mai ales la desert), preparată din poame fierte cu zahăr", est entré en concurrence avec le terme *chiseliţă* (<bg. sb. *kiselica*) : tandis que le mot slave, antérieur dans la langue, a continué de désigner la "bouillie aux fruits écrasés", le néologisme d'origine française a restreint son sens pour ne désigner plus que les "fruits au sirop". Ainsi donc :

fr. *compte* = roum. *chiseliţă*

roum. *compot* = fr. *fruits au sirop*.

Il est curieux de constater que cette correspondance oblique se prolonge dans l'emploi métaphorique des termes : en français *en compote / en marmelade* signifie "tout meurtri, en piteux état" (ex. *avoir les pieds en compote*), de même qu'on dit en roumain *a face pe cineva chisăliţă de bătaie* "amestec din care nu se poate înţelege nimic ; terci" (*NDU*).

5.4. Le mot reçoit un sens original en vertu de sa motivation morpho-lexicale. Entre les référents désignés par le fr. *balançoire* et le roum. *balansoar*, il n'y a aucune similarité formelle, seul le mouvement d'oscillation permet de rapprocher la "bascule" ou "l'escarpolette" de la "berceuse" ou du "rocking-chair".

Les quelques types d'adaptation sémantique présentés ci-dessus viennent soutenir l'hypothèse que ce n'est pas le signifié, mais une (éventuellement plusieurs) acception(s) d'un mot qu'on emprunte.

Dans le processus d'intégration dans la nouvelle langue, le sémantisme des emprunts continue à évoluer pour mieux servir les besoins de la désignation, qu'il s'agisse d'une restriction, d'une généralisation ou d'un développement de sens pour combler les "cases" libres dans la langue emprunteuse, voire d'un changement plus ou moins profond de sens, sous l'influence des facteurs historiques, sociaux, culturels et psychologiques.

BIBLIOGRAPHIE

(DA), *Dicţionarul limbii române*, seria veche – Bucureşti, Editura Academiei Române, 1913-1949 ; seria nouă – Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966-2005.

(DEX), *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1996.

(DN), MARCU, Florin & MANECA, Constant, *Dicţionar de neologisme*, ed. a 3-a, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1978.

GREVISSE, Maurice, *Le bon usage. Grammaire française*, refondue par André Goosse, treizième édition revue, Gembloux, Duculot, 1993.

(NDU) *Noul dicţionar universal al limbii române*, Bucureşti-Chişinău, Litera internaţional, 2006

PERGNIER, Maurice, *Les Anglicismes*, Paris, PUF, 1989.

(PR), REY, Alain & REY-DEBOVE, Josette (dir.), *Le Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Paris, Dictionnaire le Robert, 2000.

REY, Alain (dir.), *Dictionnaire historique de la langue française*, Paris, Dictionnaires Le Robert, 1993.

SALA, Marius, *Aventurile unor cuvinte româneşti*, vol. I-II, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2006.

THIBAULT, André, "Évolution sémantique et emprunts : les gallicismes de l'espagnol", dans Fr. Lebsanft & M.-D. Glessgen (éds), *Historische Semantik in den romanischen Sprachen*, Tübingen: Niemeyer, 2004, pp. 103-115.

(TLFi) *Le Trésor de la langue française Informatisé*, atilf.atilf.fr/**tlf**.htm.

ULLMANN, S., *Précis de sémantique française*, deuxième édition, Berne, Éditions A. Francke S.A., 1952.

WALTER, Henriette, *L'aventure des mots français venus d'ailleurs*, Paris, Robert Laffont, 1997.

ÎMPRUMUTURILE DE ORIGINE FRANCEZĂ ÎN LIMBA ROMÂNĂ; TIPURI DE ADAPTARE SEMANTICĂ

Rezumat

Studiul de faţă îşi propune să prezinte câteva tipuri de adaptare semantică a împrumuturilor de origine franceză în limba română. Fenomenul cel mai frecvent se referă la (1) selectarea de sensuri (deci implicit la o reducere a polisemiei). Următoarele două tipuri de adaptare se află într-un raport de opoziţie, fiind vorba despre (2) specializarea, respectiv (3) generalizarea semantică. Strâns legate de epoca în care a avut loc împrumutul, de sursa lui şi uneori de influenţa exercitată de o a treia limbă, (5) schimbările de sens reprezintă o categorie aparte de adaptare semantică, a căror explicaţie nu este întotdeauna uşor de sesizat, cărora li se opune (4) dezvoltarea de sensuri noi, inexistente în limba sursă. În fine, metonimia şi elipsa întregesc tabelul tipurilor de adaptare semantică a împrumuturilor din limba franceză. Cauzele care au favorizat existenţa acestor multiple tipuri de adaptare sunt variate şi uneori încadrarea unui cuvânt într-o categorie sau alta se face cu o oarecare dificultate.

I PREFISSI SUPERLATIVI IN ROMENO E ITALIANO

STUDIO CONTRASTIVO

MIRELA BONCEA

La lessicologia ha il suo ambito nello studio scientifico del lessico e si definisce come scienza delle parole. Sin dalla sua apparizione alla fine dell'Ottocento la lessicologia è riuscita a delimitare le sue caratteristiche concernenti lo studio delle parole ed anche a:

a) stabilire le categorie di parole secondo la loro struttura;
b) studiare i principali cambiamenti intervenuti nel lessico;
c) determinare le sfere del lessico.

Lo studio contrastivo dei fatti di lingua non presenta solo un'importanza teorica ma anche pratica, cosa che si riflette nel campo della traduttologia. Molte parole italiane e romene si sono create negli ultimi anni del Novecento tramite la prefissazione, il procedimento lessicale che viene definito per l'aggiunta di un affisso a un radicale. La nostra relazione che riguarda la derivazione con prefissi, tratta la semantica degli elementi derivazionali.

Abbiamo scelto come campo di presentazione il significato superlativo espresso dai prefissi adatti a questo valore in italiano e romeno. Il lavoro sviluppa una ricerca

sincronica, perché in sincronia si notano le strutture stabili nelle lingue studiate.

Ci siamo proposti di creare un sistema di corrispondenze dettagliate della semantica dei prefissi superlativi in italiano e romeno.

In romeno i seguenti prefissi hanno valore superlativo: *arhi-, extra-, hiper-, hipo-, per-, stră-, super-, supra-, sur-, ultra-;*

L'italiano include nella categoria dei prefissi superlativi le formazioni: *iper-, macro-, maxi-, mega-, sopra-/sovra-, super-* (queste forme esprimono il valore di superlativo della quantità); *arci-, extra-, iper-, mega-, sopra/sovra-, stra-, ultra-, oltre-, pre-, per-, ri-, sor-, tra-*(esprime il valore di superlativo della qualità); *multi-, pluri-, poli-* (indicano l'idea di "quantificazione").

Iper- è un prefisso indicante una quantità superiore al normale. Esprime il valore di eccesso e a volte assume anche una connotazione spregiativa:

iperalimentazione, iperdosaggio, ipernutrizione, ipertensione. Si premette ad aggettivi (*ipercritico, ipereccitabile iperdotato, ipernutrito, ipersensibile* ecc.), meno frequentemente a sostantivi (*iperinflazione, iperspecialismo, iperrealismo*), nonché a verbi (*iperalimentare, ipernutrire, ipersostentare, ipervalutare*). Nella terminiogia scientifica forma termini specializzati per ogni campo. In romeno il corrispondente *hiper-* esprime la superiorità quantitativa e qualitativa, l'eccesso, l'esagerazione. Oltre a qusti due valori indica il superamento di un limite superiore al normale, idea che si ritrova, specialmente, nella terminologia medicale (l'idea di „patologico"): *hiperaciditate, hiperdolihocranian,*

hiperemotivitate, hiperfuncţiune, hipersomnie. Nella terminologia della glottologia esprime raramente l'idea di „errore": *hiperalternanţă, hipercorect, hipercorectitudine, hiperdialectal*. Generalmente il prefisso forma derivati aggettivali, però ci sono pure esempi di derivati sostantivali che esprimono il valore di superiorità assoluta senza indicare anche l'idea di patologico: *hiperextensiune, hiperhidratare, hiperimunizare.* Ci sono casi in cui, specie in alcune formazioni aggettivali, il prefisso esprime la superiorità qualitativa, l'intensificazione di un'azione o qualità, *hiper-* essendo equivalente del superlativo assoluto: *hiperentuziast, hiperfin, hipersensibil, hipertehnicizat*. È considerato un prefisso produttivo.

Ipo- è produttivo premesso ad aggettivi e a nomi, in formazioni prevalentemente appartenenti al registro elevato e all'ambito specialistico, indicando „grado o livello inferiore alla norma": *ipoacidità*, *ipocalorico*, *ipodotato*, *ipoproteico*, *ipotensione* ecc. Si contrappone, nei termini medici, al prefisso *iper-*: *ipoglicemia* vs. *iperglicemia*; *ipotiroideo* vs. *ipertiroideo.*

Il corrispondente romeno *hipo-* esprime l'inferiorità, di solito quantitativa, e più raramente quella qualitativa. Nei termini medici indica spesso il „superamento del limite inferiore della norma": *hipoaciditate, hipofuncţiune, hipoglicemie*.

Arci- precede aggettivi e di rado sostantivi: *arciconvinto, arcinoto, arcioccasione, arcistufo*. Può mettere in evidenza una sfumatura ironica o spregiattiva in esempi come *arcicattolico, arciprudente*. Le nuove formazioni sono poche e la sua produttività nei derivati verbali o avverbiali è scarsa: *arcicredere, arcicerto*, *arcicontento.*

Arhi- è il corrispondente romeno dell'*arci-* ed esprime il valore di *superiorità* con le seguenti sfumature :

a) *il grado più alto in una gerarchia di persone* – con certi titoli, cariche, professioni – oppure oggetti che sono nominati dalla parola-base („maggiore", „capo", „principale"): *arhidiacon, arhiduce, arhiepiscop, arhimedic, arhidieceză, arhifonem* ecc.
b) *l'intensificare del carattere denominato dalla base* (con il valore di superlativo assoluto *„molto"*): *arhicunoscut, arhiinteresant, arhisemnificativ* etc.

Extra- in italiano è produttivo nel formare gli aggettivi: *extrapiatto, extrarapido, extrasensibile, extrasottile, extravergine*.

Extra- esprime in romeno il grado superlativo assoluto, specialmente dal punto di vista qualitativo (e solo per gli aggettivi): *extrafin, extraplat, extraşic, extraurgent*. Con questo valore il prefisso viene usato nel linguaggio commerciale come aggettivo invariabile, con il significato „*buonissimo*": vin, mălai, măsline *extra.* Per la formazione *extracentral* il prefisso indica sia la superiorità „centralissimo" sia l'esteriorità spaziale „fuori dal centro".

Ultra- forma generalmente costrutti che riguardano il campo politico-ideologico estendendosi anche ad altri campi: *ultraclericale, ultraortodosso, ultracivilizzato, ultracomico, ultramoderno, ultrapenetrante, ultrapotente, ultrasensibile*, *ultravivo.* La maggioranza dei costrutti sia composta da aggetttivi, però è in grado di formare anche derivati sostantivali: *ulracontestazione, ultrasinistra.*

È un prefisso neologico che è penetrato in romeno per il tramite del francese. Esprime il grado superiore di un'azione, la

superiorità assoluta dal punto di vista qualitativo: *ultracentral, ultraconfortabil, ultraelegant, ultramodern, ultrascurt, ultrasensibil, ultrafuncţionare, ultramicrobalanţă etc.* A volte, il grado di intensità dell'azione può riflette il sorpassare del normale, mostrando il grado estremo, eccessivo o esagerato, ma anche ironico, specialmente nella terminologia politica: *ultraconservator, ultrademagog, ultrademocrat, ultraliberal ultraprogresist.* Non è considerato un prefisso produttivo nè in romeno nè in italiano.

Super- forma derivati che hanno come base sostantivi, aggettivi e verbi: *supercarburante, supercentrifuga, superconsulente, supermercato, supervigile, superstrada, superuomo*, *supervistare.* Se le formazioni sostantivali e aggettivali sono meglio rappresentate, i verbi prefissati sono abbastanza pochi: *supercaratterizzare, superpagare.* Raramente indica il valore di eccesso, invece, secondo l'osservazione di Rainer (1993), „*super-* tende a fare riferimento ai tratti positivi presenti nel nome, ma per sapere quale sia la qualità intensificata dal prefisso, bisogna molto spesso fare ricorso a conoscenze enciclopediche, per es. *superprezzo* „prezzo molto basso", visto dalla parte di chi compra, „prezzo molto alto", visto dalla parte di chi vende.

Super- la maggioranza dei derivati con *super-* in romeno parte da basi neologiche, latino-romanze oppure internazionali. Esprime la superiorità spaziale, la posizione *sopra/su qualcosa*: *superfaţă, superpune, superstrat, superpoziţie*; l'intensificazione di un tratto distintivo, ma anche la qualità espressa tramite il superlativo relativo e assoluto: *superarbitru, supercentrifugă, superciment, superconfort, superfosforic, superviza.*

Sopra- (con la variante *sovra-*) rende l'idea di quantità maggiore (e non dimensione) a quale si sottintende il valore di

eccesso, il superamento di un limite: *soprannumero, sovraccarico, sovrappeso*; nello stesso tempo indica l'aggiunta, il supplemento a qualcosa che già esiste: *soprammercato, soprannome, soprappaga, soprattassa.*

Supra- rende il valore di superiorità spaziale, la posizione *sopra/su* espressa per sostantivi, verbi, aggettivi participiali: *supracarlingă, supracopertă, supramenţionat, supraetajat, supramenţionat, suprapune*; l'intensificazione di un carattere, la superiorità qualitativa, relativa o assoluta, (il grado comparativo di superiorità e il superlativo assoluto): *supraarbitru, supraclasă, supracomandă, supraestet, supraelastic, supranumeros*; il carattere supplementare: *supranume, supranumerar, suprasarcină, supranumeric, suprasolvent*; il superamento di un limite, la posizione o il collocamento oltre al campo della nozione espressa dalla parola-base: *supradialectal, supraconştient, supraindividual, supranatural*.

Mega- in italiano è presente in un numero ristretto di derivati in cui non è sempre possible distinguere il valore di intensificazione qualitativa da quella quantitativa: *megaconcerto, megacomputer, megaconvegno, megadirigente*. In romeno no ha corrispondente, *mega-* essendo considerato elemento di composizione.

Stra- esprime l'idea di superamento di un limite, l'eccesso: *strabello, strabuono, stracolmo, stracontento, stracotto, stragrande, strapieno, stracarico, strafare, strapagare, stravincere.*

Stră- (cu varianta *stra-*) in romeno mostra l'intensificazione di un'azione o di un carattere in esempi come: *străfloca, străfulgera, străluci strălumina, strafin*.

Sur- indica „intensificazione" e spesso „un grado eccessivo" in parole che sono prestiti dal francese:

suralimentazione, surclassare, surcompressione, surcontrare, surgelare, surrealismo, surriscaldare.

Il corrispondente romeno *sur-* esprime a) la superiorità spaziale; *surfaţă, surnumi, surrenal*; b) l'intensificazione di una qualità (valore di superlativo): *surfin, surexcita, surveghea*; c) il superamento di un limite, la posizione o la nozione di collocazione al di là di ciò che viene espresso tramite la parola-base: *surclasa, surnatural, surpasa, surplus*.

Ri- è un prefisso che indica il valore di intensificazione in un ristretto numero di parole, generalmente verbi, che possono esprimere anche un valore iterativo: *ricercare* (cercare attentamente, cercare di nuovo), *richiedere* (chiedere in maniera insistente, chiedere di nuovo), *rivedere*.

In romeno l'equivalente di *ri-* è il prefisso *răs-* (con le varianti *răz- res*-$_{1}$) che esprime il significato di intensificazione di un'azione, di un carattere o di una quantità: *răscoace, răsfierbe, răspierde, răsplămădi, răscunoscut, răsputere*. In alcuni casi il prefisso esprime nello stesso tempo la ripetizione e l'intensificazione dell'azione: *răscânta, războteza,* (ricevere di nuovo il battesimo, cambiare il nome) *răzjudeca, răsciti* (leggere più volte, leggere tanto).

Pre- şi *per-* indicano il valore di intensità in parole di origine latina come: *percepire, precorrere, prediligere, prescegliere, prevalere*.

I correspondenti romeni, i prefissi *pre-* e *prea-* hanno un valore comune, quello di intensificazione di un'azione, di una qualità: *preabun, preacinstit, preacurat, preacuvios, preaînţelept; precovârşi, precumpăni, prelung, preocupat, preeminent, prepotent.* I prefissi *oltre-, sor-, tra-* sono improduttivi assumendo il valore intensificativo, mentre i derivati come *oltremirabile, oltrepossente, sorbello, sorgrande, tracapace, trafreddo* sono ormai fuori uso.

Maxi- è il prefisso più usato per esprimere la dimensione o la quantità grande: *maxicamion, maxiconcorso, maxicono, maxidiscoteca, maxigonna, maxischermo*. Il valore intensivo di *maxi-* fa riferimento solo alle parole che esprimono l'idea di dimensione e quantità, fatto che lo rende differente da *super-*, che, invece, viene usato solo per indicare la crescita qualitativa: *Maxiprocesso con supertesti*, esempio che non sarebbe considerato valido se si capovolgessero i prefissi: *Superprocesso con maxitesti*. Questo prefisso non ha corrispondente in romeno, se non nell'esempio *maxifustă*.

Macro- indica l'idea di superiorità che oltrepassa i limiti del normale in un numero abbastanza ristretto di parole, in genere formazioni sostantivali: *macrofotografia, macrosisma*. Il prefisso esprime la totalità degli elementi considerati nel loro complesso: *macrocosmo, macroeconomia, macrosistema*. È impiegato specialmente nella terminologia tecnico-scientifica.

In romeno *macro-* non è considerato prefisso, ma elemento di composizione.

Micro- è impiegato con il valore dimenssionale minore. Esprime la dimenssione minore in molte formazioni sostantivali come: *microcamera, microcassetta, microcriminalità*, *microfilm, microillegalità, microimpresa, micromotore, microrganismo, microprocessore* ecc. In parole come *microchirurgia, microbiologia* il prefisso non „altera" le dimensioni del sostantivo che precede, ma fa riferimento all'oggetto di studio della disciplina in questione. Questo fenomeno è evidente nei sostantivi che determinano i nomi che fanno riferimento agli specialisti delle relative discipline: *microchirurgo, microbiologo* non significano un chirurgo o un biologo piccolissimi. Nella terminologia tecnico-scientifica determina significati specifici a ogni campo.

In romeno *micro-* è considerato di far parte della categoria degli elementi di composizione.

Mini- è produttivo in italiano ed esprime il significato di „misura/dimensione ridotta" in un numero cospicuo di derivati: *miniabito, miniappartamento, minibasket, minibikini, minibus, minigolf, minilavatrice.* In pochi derivati dimostra „la qualità minore", „l'importanza secondaria"**:** *minirecord, miniriforma, mini-rimpasto governativo, miniscissione.* In romeno, *micro-* è considerato elemento di composizione.

Sotto- è impiegato in poche formazioni in cui indica „le dimensioni inferiori" a quelle già espresse dall'aggettivo denominale precedente: *submicroscopico*. In romeno, il corrispondente di *sotto-* è *sub-*. Esprime l'inferiorità della dimensione o della qualità": *subalimenta, subaprecia, subatins, subexpunere, subicter, subpresiune, subprodus* ecc.

Multi- in italiano esprime i valori „con molti; che ha molti" e precede, in genere, aggettivi: *multietnico, multilaterale, multinazionale, multipartitico, multirazziale* ecc. In romeno *multi-* è considerato elemento di composizione. Viene impiegato inoltre nelle costruzioni aggettivali che hanno una base nominale: *multicanale, multigriglia, multilingue, multipiano, multiprodotto, multirischio* ecc. Precedendo i nomi esprime i significati „con più di uno; composto; che serve a più scopi": *multielaboratore, multipunta, multipendolo, multiprogrammazione* ecc. In romeno *multi-* è considerato elemento di composizione.

Pluri- esprime il significato „più di uno, composto da più di uno": *pluriatomico, pluridecennale, pluridimensionale, plurilaterale, plurinazionale, pluripartitico*, *plurisecolare*. Può contribuire alla formazione di aggettivi avendo una base nominale: *plurilingue, plurimotore, pluriposto, plurireddito, pluristadio, pluriuso.* Premesso ai nomi è produttivo, mentre è meno produttivo, se premette gli aggettivi deverbali: *pluricampione, pluricapacità, pluricoltura*, *pluriaggravato,*

pluridecorato, plurilinguistico, plurivalente ecc. *Pluri-* in romeno fa parte della categoria degli elementi di composizione.

Poli- con il significato „più volte” è generalmente impiegato in costruzioni che riguardano il campo tecnico-scientifico: *policlinico, policromatico, polifunzionale, polisettoriale, polispecialistico, polisportivo* ecc. Il corrispondente romeno appartiene alla stessa categoria degli elementi di composizione.

Tra- è improduttivo in italiano e, in romeno, non esprime il valore superlativo.

BIBLIOGRAFIA

Coteanu, Ion, Bidu-Vrânceanu, Angela, *Limba română contemporană*,Vol. II *Vocabularul,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1975.

Dardano, Maurizio, *La formazione delle parole in italiano di oggi*, Bulzoni, Roma 1978.

Drincu, Sergiu, *Derivarea cu prefixe. De la latină la română*, Editura Amphora, Timişoara, 1998.

Drincu, Sergiu, *Compunerea şi prefixarea*, Editura Amphora, Timişoara, 1999.

*** *La formazione delle parole in italiano*, (a cura di Maria Grossmann e Franz Rainer) Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 2004.

*** *Formarea cuvintelor în română*, Vol.II, *Prefixele*, Editura Academiei, Bucureşti, 1978.

Mancini, Marco, De Mauro, Tullio, *Dizionario Etimologico*, Garzanti Linguistica, UTET, S.p.A, Torino, 2000.

Rohlfs, Gerhard, *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti,*Vol.III, *Sintassi e formazione delle parole*, Einaudi, Torino 1969.

Tekavčić, Pavao, *Grammatica storica dell' italiano*, Vol. III, *Lessico*, Il Mulino Bologna, 1980.

Zingarelli, Nicola, *Vocabolario della lingua italiana,* Zanichelli, Bologna, 2004.

REZUMAT

În articolul de mai sus ne-am propus să analizăm valoarea de superlativ a prefixelor care exprimă acest sens, atât în română, cât şi in italiană.

Fenomenul alterării cuvintelor şi sensurilor se poate realiza prin metode diferite: cu ajutorul prefixelor şi sufixelor, prin repetarea cuvintelor (de ex. *mic mic*, *departe departe*), cu ajutorul adverbelor *mult, puţin, destul*. Prefixele cu valoare alterativă modifică cuvântul-bază în două moduri:

a) redând o valoare „pozitivă”, îndreptată către o creştere a unei cantităţi sau calităţi;
b) construind o valoare „negativă”, care tinde spre diminuare, micşorare a unei calităţi sau cantităţi.

Cercetarea noastră pune în evidenţă faptul că valoarea de superlativ şi-a dezvoltat structura, în ambele limbi, prin prefixele neologice. Există şi deosebiri la nivelul celor două limbi, şi anume nu toate prefixele superlative din limba italiană îşi găsesc corespondent şi în română, uneori acestea fiind incluse în categoria elementelor de compunere.

LA TERMINOLOGISATION DANS LE LANGAGE RELIGIEUX ROUMAIN

NADIA OBROCEA

La qualité de langage spécialisé du langage religieux est incontestable. Premièrement, la spécificité du langage religieux est donnée par son utilisation dans un domaine propre d'activité, le domaine de la religion. Le critère de définition et de délimitation des langages spécialisés est constitué par la sphère de leurs utilisations dans la communication et par leur capacité de transmettre des informations "spécialisées", spécifiques aux domaines d'activité auxquels ils renvoient. "La langue spécialisée est une langue naturelle considérée en tant que vecteur de connaissances spécialisées".[1] Dans ce sens, les langages spécialisés entrent dans une opposition avec le langage général ou commun, devenant un repère "neutre" pour chaque type de communication.

Dans une autre perspective, les langages spécialisés se distinguent du langage général ou commun par des caractéristiques spécifiques, situées à tous les niveaux : phonologique, morphologique, syntaxique et lexical.[2]

Le plus prégnant et divers de ces niveaux, et aussi celui qui marque les plus grandes différences par rapport au langage

---

[1] Cf. P. Lerat, *Les langues spécialisées*, Paris, PUF, 1995, p. 20.

[2] V. CST, *Recommandations relatives à la terminologie*, Berne, 2003, p. 1.

général, c'est le niveau lexical. Ainsi, en premier lieu, chaque langage spécialisé se différencie du langage général par le lexique ou la terminologie[3]. L'opposition entre le lexique commun et le lexique spécialisé institue un certain type de relation entre le lexique en général et la terminologie, et même entre la lexicologie et la terminologie, comme sciences. Un aspect essentiel du langage spécialisé est donc le lexique.[4]

Cette recherche se propose de traiter le langage religieux et son rapport avec le langage général. Une différence essentielle entre eux est le fait que la terminologie, par opposition avec le langage religieux, désigne des concepts propres au domaine de la religion[5].

À la base de la distinction réalisée entre la terminologie et le lexique commun se situe l'opposition entre le terme et le mot, c'est-à-dire la différence entre les unités minimales, discrètes, de la terminologie et celles du lexique commun[6].

Un des problèmes fondamentaux qui intéressent la terminologie, comme science, est la relation entre les termes et les mots qui appartiennent au langage général[7]. Il y a aussi des éléments communs entre un terme et un non-terme[8]. Le mot est

---

[3] V.H.-R. Fluck, *Fachsprachen. Einführung und Bibliographie*, München, Francke, 1996, p. 12.

[4] V. Angela Bidu-Vrănceanu, *Lexic comun, lexic specializat*, Bucureşti, Universitatea din Bucureşti, 2002. Disponibil la http://www.unibuc.ro/eBooks/vranceanu/part12.htm.

[5] V. Teresa Cabré, *La terminologie. Théorie, méthode et applications*, Ottawa-Paris, Les Presses de l'Université d'Ottawa-Armand Colin, 1998, p. 591.

[6] Cf. Enilde Faulstich, *Spécificités linguistiques de la lexicologie et de la terminologie. Nature épistémologique*, "Meta", XLI, 1996, 2, p. 239.

[7] V.J.-R. Ladmiral, *Traduire: théorèmes pour la traduction*, Paris, Gallimard, 2002, p. 14.

[8] Cf. Teresa Cabré, *op. cit.*, p. 80.

une unité d'une expression et d'un contenu, et le terme est une unité entre un nom et un concept[9].

L'objectif de cette recherche est de présenter les caractéristiques communes de la terminologie religieuse et du lexique commun, d'identifier ses unités lexicales communes et de marquer ses différences. La terminologie religieuse permet une interprétation de cette manière car cette terminologie contient une zone lexicale qui se superpose au lexique commun/général.

Les unités lexicales communes entre une certaine terminologie et le lexique général peuvent représenter les conséquences du phénomène de terminologisation.

La terminologisation est la tendance à utiliser un mot (ou même un terme) existant dans une langue pour désigner un nouveau concept. "Par *terminologisation* nous entendons la tendance à traiter – dans un but de rigueur scientifique – le vocabulaire usuel comme une vaste terminologie naturelle, accessible par observation et analyse méthodiques des productions langagières, complétée par un questionnement des locuteurs natifs."[10] Par sa nature, la terminologisation renvoie au phénomène de la polysémie d'une langue[11].

Il est particulièrement intéressant que dans le cas du langage religieux roumain, la terminologisation n'est pas, en général, un phénomène roumain, mais un phénomène qui provient d'une autre langue. La terminologisation comme phénomène réalisé sur le terrain de la langue roumaine a, en général, un modèle d'une autre langue. Dans d'autres cas, la

---

[9] V. ISO 1087. *Terminologie-Vocabulaire*, Paris, AFNOR, 1990.

[10] V. Yves Gentilhomme-Koutiryne, *Regards sur la terminologisation en lexicologie*, "Meta", XXXIX, 1994, 4, p. 1.

[11] V. J.-R. Ladmiral, *op. cit.*, p. 27.

terminologisation est “maintenue” du latin ou est empruntée au latin ou à une autre langue.

Le phénomène de la terminologisation dans le langage religieux roumain peut être remarqué dans le cas des termes suivants : *crede*, *ruga*, *ierta*, *părinte*, *cuvânt*, *adevăr*, *viaţă*, *lege*, *adormit*, *păstor*, etc.

Ces termes sont très divers dans leur nature, et aussi par la problématique qu’ils supposent, c’est pourquoi on considère qu’une approche individuelle et différente est nécessaire. Pour illustrer quelques aspects importants de la terminologisation, on va commenter ici deux exemples.

CUVÂNT. Mr. (*cuvendă*), istr. *cuvint*. Lat. *conventum* “reuniune” (Puşcariu 478 ; REW 2194 ; DAR ; Philippide, II, 638 ; Densusianu, GS, II, 15 ; Ciorănescu 2748).

La signification primaire du mot *cuvânt* en roumain est : “Unitate de bază a vocabularului care reprezintă asocierea unui sens (sau a unui complex de sensuri) şi a unui complex sonor”[12]. La signification religieuse, celle qui contient le sème /Dieu/ est la suivante : “[…] realitatea personală, Subiectul, Ipostasul, în care Dumnezeirea se manifestă în istorie[13]“. Dans la religion, *cuvânt* est un mot “que Dieu prononce”, c’est-à-dire *Verbum*.

Voici un contexte où apparaît la signification religieuse qu’on vise[14].

La început era Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvântul. (Ioan 1, 1)

---

[12] V. MDA.

[13] V. Preot Prof. Dr. Ion Bria, *Dicţionar de teologie ortodoxă. A-Z*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, 1994, S. V.

[14] Il faut préciser le fait que le mot *cuvânt* est polysémantique dans le langage religieux roumain, mais dans notre recherche on vise seulement cette signification.

En latin, on utilisait le terme *Verbum*, qui correspond au mot de la langue grecque **λόγος** et qui était utilisé pour traduire le mot grec. Le mot *Verbum* était polysémique en latin, ayant les mêmes significations que possède le mot *cuvânt* en roumain.

In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum et Deus erat Verbum.

ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος.

Bien que *conueni*ō, -*īs* : "se réunir/a se reuni" ait développé en latin une signification particulière, morale "convenir avec/à ; tomber d'accord"[15], on considère que le mot *cuvânt* a acquis la signification religieuse d'une manière différente. Dans ce cas, le processus de traduction a été essentiel, le traducteur optant pour le mot qui correspondait en roumain au mot latin *Verbum*.

Les langues romanes héritent le mot *parabola*, pour le langage général (port. *palavra*, esp. *palabra*, fr. *parole* et aussi *mot*, it. *parola*) et *Verbum*, pour le langage religieux, sauf l'espagnol qui utilise *palabra*, même dans le langage religieux.

(Portugais) *No princípio era o Verbo, e o Verbo estava junto de Deus e o Verbo era Deus.*

(Espagnol) *En el principio existía la Palabra y la Palabra estaba con Dios, y la Palabra era Dios.*

(Français) *Au commencement était le Verbe et le Verbe était avec Dieu et le Verbe était Dieu.*

(Italien) *In principio era il Verbo, il Verbo era presso Dio e il Verbo era Dio.*

---

[15] V. A. Ernout, A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Paris, Librairie C. Klincksieck, 1959, S. V.

On peut affirmer en conclusion que dans le cas du mot *cuvânt* la terminologisation s'est produite sur le terrain du roumain, d'après le modèle latin.

CREDE (Mr. *cred*, *cridzui*, *credere*, istr. *credu*.) Din lat. *crēdĕre* (Puşcariu 411 ; Candrea-Densusianu 404 ; REW 2307 ; DAR ; Ciorănescu 2550). Cf. it. *credere*, prov. *creire*, fr. *croire*, sp. *creer*, port. *crer*. Dérivé *crez*. *Credinţă* est le nom qui correspond au verbe *a crede*. Le mot *credere* connaît une double signification, celle spécifique au langage général et l'autre au langage religieux. 1. "croire" ; 2. "croire en Dieu". La signification religieuse du mot *credere* contient le sème /Dieu/. Le mot est hérité du latin avec les deux significations. En latin, le nom correspondant à *credere* est *fidēs* (*credinţă* en roumain).

Şi îndată strigând tatăl copilului, a zis cu lacrimi : Cred, Doamne! Ajută necredinţei mele. (Marcu 9, 24) ; *Cei ce vă temeţi de Domnul, credeţi Lui şi nu se va pierde plata voastră*. (Înţelepciunea lui Iisus Sirah 2, 6)

Et continuo exclamans pater pueri, cum lacrimis aiebat : Credo, Domine ; adjuva incredulitatem meam.

Crede Deo, et recuperabit te : et dirige viam tuam, et spera in illum : serva timorem illius, et in illo veterasce.

Le changement sémantique du mot *credere* en latin est très intéressant. "Termes religieux à l'origine, le verbe latin *crēdō* et le substantif *fidēs* avaient pris, dès le latin ancien, des emplois le plus souvent profanes, par suite de l'effacement de la vieille culture indo-européenne et de la domination de plus en plus grande prise par la culture matérielle du monde méditerranéen. Le verbe *fīdō* n'a jamais que cette valeur profane à toute époque. Mais l'introduction du christianisme este venue rendre à *crēdō* et à *fidēs* un rôle religieux, quand

crēdō a été affecté à traduire gr. πίστις. Et ainsi *fidēs* s'est remis, en pleine période romane, à servir de substantif verbal à *crēdō*. Mais il y avait là une situation fausse ; et, suivant un procédé courant du latin (type *beneuolentia* en face de *beneuolēns*), on a fait **credentia*, qui est représenté d'une extrémité à l'autre du domaine roman, du roumain à l'hispanique et au français. Le français a trois représentants de ce mot : le représentant normal de **credentia*, à savoir *créance*, qui servait encore au sens de "croyance" au XVII-è siècle et qui s'est spécialisé dans un emploi technique et juridique : une adaptation de ce mot sous l'influence de *croire*, *je crois*, *croyant*, à savoir *croyance* ; enfin l'emprunt à l'italien *crédence*. Mais le mot *foi* n'a pas disparu pour cela. Et, actuellement encore, du moins dans la langue écrite, celui qui croit confesse sa *foi*. Grâce surtout au christianisme, les résultats de la vielle contamination des deux groupes de mots subsistent jusqu'à présent."[16] Dans ce cas la terminologisation est un phénomène hérité du latin.

Les deux exemples commentés indiquent deux situations spécifiques à la terminologisation du langage religieux roumain. L'analyse d'autres termes religieux illustrera des données importantes pour la terminologie du langage religieux roumain.

BIBLIOGRAPHIE

Bidu-Vrănceanu, Angela, *Lexic comun, lexic specializat*, Bucureşti, Universitatea din Bucureşti, 2002. Disponibil la http://www.unibuc.ro/eBooks/vranceanu/index.htm.

Biblia sau Sfânta Scriptură, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, 1988.

[16] Antoine Meillet, *Latin credo et fides*, MSL, XXII, 1920-22, p. 218.

Biblia. Disponibil la
http://www.bibliacatolica.com.br/
et
http://www.greekbible.com/.

Bria, Ion, Preot Prof. Dr., *Dicţionar de teologie ortodoxă. A-Z*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, 1994.

Bourigault, D. & Slodzian, M., *Pour une terminologie textuelle*, "Terminologies Nouvelles", 2000, 19, p. 29-32.

Busuioc, Ileana, Cucu, Mădălina, *Introducere în terminologie*, 2001. Disponibil la http: www.unibuc.ro/eBooks/terminologie.

Cabré, Teresa, *La terminologie. Théorie, méthode et applications,* Ottawa-Paris, Les Presses de l'Université d'Ottawa-Armand Colin, 1998.

CST, *Recommandations relatives à la terminologie*, Berne, 2003.

Dicţionarul limbii române, [publié par Academia Română], Bucureşti, 1913 ş.u.

Dicţionarul limbii române. Serie nouă, Bucureşti, 1965 ş.u.

Dubuc, Robert, *Manuel pratique de terminologie*, Québec, Linguatech, 1992.

Ernout, A., Meillet, A., *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Paris, Librairie C. Klincksieck, 1959.

Faulstich, Enilde, *Spécificités linguistiques de la lexicologie et de la terminologie. Nature épistémologique*, "Meta", XLI, 1996, 2, p. 237-246.

Fluck, H.-R., *Fachsprachen. Einführung und Bibliographie*, München, Francke, 1996.

Gouadec, Daniel, *Terminologie*, Paris, AFNOR, 1990.

Gaudin, François, *Champs, clôtures et domains : des langues de spécialités à la culture scientifique*, "Meta", XL, 1995, 2, p. 229-237.

Gaudin, François, *Terminologie : l'ombre du concept*, "Meta", XLI, 1996, 4, p. 605-621.

Gentilhomme-Koutyrine, Yves, *Regards sur la terminologisation en lexicologie*, "Meta", XXXIX, 1994, 4, p. 546-560.

Hamza, Abderrazak, *Le discours specialize* : *le cas de prospectus*, *La terminologie entre traduction et bilinguisme*, 2004, p. 39-59.

NF X 03-003 / ISO 1087, *Terminologie. Vocabulaire*, Paris, AFNOR, 1990.

Kocourek, R., *La langue française de la technique et de la science*, Wiesbaden, Brandstetter, 1982.

Kocourek, R., *Textes et termes*, "Meta", XXXVI, 1991, 1, p. 71-76.

Ladmiral, J.-R., *Traduire: théorèmes pour la traduction*, Paris, Gallimard, 2002.

Lerat, P., *Les langues spécialisées*, Paris, PUF, 1995.

Martinet, A., *Homonymes et polysémie*, "La Linguistique", 10, 1974, 2, p. 37-45.

Meillet, Antoine, *Latin credo et fides*, "Mémoires de la Société de Linguistique", XXII, 1920-22, p. 215-218.

MDA = *Micul dicţionar academic*, I-IV, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001-2003.

Pavel, Silvia, *Précis de terminologie*, 2001. Disponibil la http://www.bureaudelatraduction.gc.ca/pwgsc_internet/fr/publications/documents/precis.pdf.

Plested Àlvarez, María Cecilia, Castrillón Cordona, Elvia Rosa, *Panorama de la terminologie*, "Íkala, revista de lenguaje y cultura", vol. 9, 2004, nr. 15. Disponibil la http://quimbaya.udea.edu.co/~ikala/.

Rey, Alain, *La terminologie. Noms et notions*, Paris, PUF, 1979.

Riggs, Fred, *The Interdisciplinaru Tower of Babel*, manuscris, 1984.

Sager, Juan Carlos, *Handbook of Terminology Management*, Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, 1997.

REZUMAT

Cercetarea de faţă îşi propune să analizeze fenomenul terminologizării manifestat în limbajul religios românesc. Pentru a ilustra problematica diversă impusă de terminologizare în acest limbaj sunt comentaţi doi termeni : *cuvânt* şi *crede*.

MIMETIC POETICS AND VISIONARY POETICS – CHARACTERISTIC FEATURES

LAURA CHIRIAC

In diachrony, there are the following phases of evolution of esthetic thinking: classical poetics, then there is a beginning of dislocation of the classical values, which is the baroque (that represents an island of the beginning of the contesting of classicism) and then, modern poetics, which is set, in a somehow contesting way, by romanticism and it is crystallized with symbolism; then, there appeared post-modern poetics.

These epochs succeed in European literature and poetry; in Romanian cultured poetry, which appeared later, they are present in the 19th century, when a desideratum of originality existed. In this century (the 19th), there existed a syncretism of the poetical manifestations, in the sense that there appeared almost a superposition of classicism with romanticism and late romanticism (consequently, modernity).

In diachrony, the evolution of poetry is structured as a function of the types of poetics, which determines a certain way to poeticize (to structure the text).

In European poetry, one can discern a first poetical evolution, grounded in the way of thinking literature in relation to classical esthetics, substantiated in the antiquity and

transferred, with some elements of non-classicism (like the baroque esthetics), until the appearance of romanticism.

Classical poetics was structured, especially, on the Aristotelian principles and on the concept of mimesis (imitation), which will become a fundamental concept for western thinking. The literary image on which literature is based represents an embellished, ennobled copy of reality. We are talking about a creation which appears as a semantic-stylistic continuum, which comprises Vlahuţă, Iosif, Coşbuc, Goga – the most representative poets for the literary conscience of that time, creation which is dominated by epithets of the "traditional" type, achieving predictable combinations, based on compatible, in general, associations between the two elements in contact. The epithet expresses, most often, an evident quality, intrinsic to the notion which is expressed by the noun; the poetic text sends to a referent, out of it, easily representable. The poem is built as mimesis, in the rationalist sense of a "talking picture", a "copy of the real".

The real to which this traditional type of poetical text sends is of representative nature, and not a creator of an imaginary world, of visionary nature; it reflects, simultaneously, and with high fidelity, the way of esthetic revaluation of the world, proper to the epoch, hence a certain ideological and rhetorical code of institutionalized cultural values which often replaces a true processing of the verbal matter.

Thus, it can be said that traditional lyricism evokes the real, but without vexing it, evoking, at the same time, a certain type of poeticism (i.e. of writing). The founding of the traditional poetic text on a similarity with the world, as well as the need of its "intellectual" recognizing by its confrontation to a reality, easily reconstitutable, non-problematic, exterior to the

process of poetic signifying, represents the necessary condition for the esthetic emotion.

The aim of the poetic image is to reproduce the real, to be verisimilar. To be verisimilar is a fundamental condition, which presupposes that the image, as mimesis, as imitation, be controlled by reason, which means that fantasy be subjected to the idea of reproduction of reality, which must not vex reality, but discover its universal characteristics, embellish it, ennoble it.

The classical poetics is rationalistic, i.e. reason leads the process of reproduction and representation of reality and it must tend to the essential, to grasp what is general, universal and typical. The high frequency of some epithets, like *sweet, bitter, holy, soft, sad, mournful, fatal, tender, black*, highlights, in addition to stereotypical expression, the fact that the poetry is also considered as a figurative language, conceived as a stylistic "plus", a "dress" for a preexisting content, and not immanent to it, where we find again the classical conception about "ornatus" (see the adorning epithets) of an old rhetorical tradition, a language which exists beyond the common language, embellished and ennobled by addition of stylistic ornament.

It is clear that these epithets, which are stereotypical, generalizing, of adorning character, real stylistic clichés, can be considered as marks of poeticity. Their use is felt as generating elegance and expressive nobility, in the sense of classical rhetoric, which proves that it can still believe in the intrinsic poetical virtues of the word.

The epithets still work, in spite of Eminescu's poetic experience, as some poetic "labels", assigned to things, as a proof of the deep consistent rationalism, on which this poetical praxis is founded.

The stock of images, with “ornamental” value on which the lyrics of Vlahuţă or Şt. O. Iosif are based, for example, marks a homogenous stylistic level, semantically supersaturated, which will be surpassed by modern lyric poetry, the internal law of evolution of poetry being, with us too, the one of opening out of the image to the semantic impertinence.

By repetition and prevision, the epithets lose the quality of creators of true stylistic effects. The stereotypical character appears not only in the case of the figurative poetic language, but, also, in the case of the non-figurative poetic language, out of which the lyrical speech is constituted.

In the case of the epithet, the stereotype reaches the whole structure (determiner and determined). A privileged place is occupied by the epithet *sweet*, alone or in combination with other appreciative epithets, also frequent, for example, with Vlahuţă.

Classical esthetics cultivates the clarity of expression, the transparency of the text, which must not present obstacles to its decoding. It is founded on the realization of some senses which can be easily discovered and, in general, avoids multiple meanings, which, later, are characteristic of modern poetry. It can be said that the classical esthetics is based on the programmatic principle of univocality (a clear sense), refusing ambiguity. Boileau, who is the most typical theorist of classical poetics, in the most classical epoch of European literature, which is French classicism, and who is the best known representative of the classical values, founded in the antiquity, in *Poetic Art* (*L'Art Poétique*), strongly affirms: “Ce qui conçoit bien, s'exprime clairement”, where there are to be found the everlasting principles of the first epoch in European

literature, the classical epoch: to conceive, to express clarity (as fundamental relation).

To conceive means to have a clear representation of the way of reference, well structured, founded on rationality, and to conceive well, means to have this control over the poetic embrace of the world, based on reason, on rational knowing, i.e. a clear knowing, without shadows.

The expression must represent the word in its essential universal characteristics.

If, from all these principles, the basic characteristics are extracted, classicism can be characterized, in a diachronic way, in relation to romanticism, in relation to the epoch that is in opposition to it, romanticism representing the denial of classical principles, as follows: reason is no more the only way of knowing (including the artistic knowing), the human being is also a subjective being, not only a rational one, and intuition, the subjectivity, represents a way of access to a knowing of the real, maybe more important than the rational one.

Rational knowing is external, analytical and progressive.

Internal (intuitive) knowing is sympathetic, i.e. it is made on the basis of adhering to reality; this sympathetic vibration is named empathy.

In classicism, there is rationality, while in romanticism, there is subjectivity.

Classical art has its roots in the antiquity, and the "technical" part of classicism is represented by Rhetoric, which is a collection of rules to built literature with the help of the indirect language (figures of style), i.e. how the reality can be brought into the text, a reality which must not be invented because it exists, is stable, steadfast, with clear contours, and how it can be given back, the aim being to embellish it, to ennoble it.

Hence, the classical poetics cultivates the figures of use, which are somewhat stereotypical, this representing a literary convention.

From the point of view of the dichotomy, romanticism can be characterized, in relation to classicism, in relation to the epoch which is opposed to it, as representing the denial of the classical principles. While the rational knowing is analytical, external and progressive, the subjective knowing is synthetic, totalizing, flashing, internal; it grants this act a certain individuality, a certain freshness – it is about subjectivity, which differs from one individual to another. Hence, this means: rationality in classicism, subjectivity in romanticism.

Subjectivity means to privilege the individual (not the general). The laws of reason are the same: reality reveals a complexity in relation to the act of assuming subjectivity in relation to the unknown and, as such, the concept of individuality becomes fundamental. Hence, not the common typical things, but the original different things will represent the object of artistic searches. This turn to subjectivism of the artistic approach, this concentration of the real, this multi-stratification of the real, which reveals not only the common, general, accessible aspects, will provoke the effort of creators to highlight the polyvalence, of reality and intercepting; art begins not to tend to univocality (to senses which do not generate a multiple intercepting), but it tends to develop, more and more, programmatically and consciously, the ambiguity, the plurivoicality (hence not closed, but open meanings).

Umberto Eco was designating the works of modernity as open works, in a famous book – *Opera aperta*. By advancing along this way, opened by the romanticists and continued by the symbolists and other currents of modernity, one can understand the statement of Mallarmé who was saying that

"always there is a need for some obscurity in the verse", i.e. to do that in the sense of to adhere to an action of signifying, much more complex, where there is no more a stable reality, with clear firm contours, to which the literature is leading; reality becomes protean and it results from the way in which it is reproduced in the text; it is built at the same time as the text (it is no more external, but immanent to the literary utterance).

It is possible to examine again and set in parallel the two statements which are considered as synthesizing the two poetical arts (the classical one and the modern one): "Ce qui conçoit bien, s'exprime clairement" and "always there is a need for some obscurity in the verse" – *clairement* – *obscurity*. The two programmatic texts measure an antinomy which was established beginning with the so-called literary modernity (which was launched by the romanticism).

Modern poetics prefers the figure of invention and not the figures of use, cultivated by classical poetics; modern poetics is not repetitive like classical poetics, but it represents the creative effort of unchaining from the conventions, in order to find, as Eminescu says, "the word which expresses the truth", unique, unrepeatable of subjectivity.

An example of continuity and discontinuity in the evolution of the Romanian poetical language is the epithet.

The poetical "work", even by its nature, leads to the modification of language. This thing is the required condition for poetry because language, as an instrument of communication, is conceptual, has an impersonalized and general content and is without sensibility and emotive effect.

In order to accomplish an esthetic function, language must be adapted to the expressive needs of the creative individuality, to be the carrier of its subjective "truth". This deep conversion produced by poetry is manifested with high poignancy in the

case of that poetical “modifier” of language (creator of individualized significations), which is the epithet. It determines, even by its stylistic role – the “esthetic” qualification, hence individual, of an object or action – the passage from the instrumental language of current communication, to the one of invention and esthetic creativity.

The imaginary universe of poetry proposes to contemplation a world having a particularly concrete character; thus, it represents a series of “qualities”, with the aim to express it as an individualizing one, in its specific “materiality”, revealing and also covering an emotional meaning, which is the very message of the poetic “communication”.

On the stylistic level, this word is installed by using the rhetoric figures, true “universals” of this type of communication, where the epithet occupies a privileged place, due to its characterizing virtues.

On the Romanian cultural level, two poetical arts can be put in antonymic position: the one of Conachi – representative of mimetic poetics and the one of Macedonski - representative of visionary poetics.

The Romanian poetical language, before and after 1880, is constituted in a relatively unitary direction which, from the point of view of the figurative level, puts together poets, actually different enough, where one can find “frequent and characteristic” images, for a whole century of Romanian poetry. In other words, the post-Eminescu lyric poetry takes over and continues the poetic principles existing before Eminescu’s poetry, some of them being saved by the great poet, from the stereotypical character to which the precursors had condemned them. Thus, it can be said that we are talking about a poetry which presents itself as a semantic-stylistic

continuum dominated, with authority, by the traditional figures, based, in general, on predicable combinations.

The new imaginative system, based on the idea that poetry has its own logic, of combinatory nature, the moderns, for which the text is an autarchic world, comprising its own code, will clearly say that it radically opposes the one of classical type. The latter began to be fissured, in Europe, even in the time of romanticism; in Romania, the phenomenon was practically not produced within the framework of this current, with the exception of Eminescu. The evolution of the European lyrical language, considered from the point of view of the poetic figuration, will be achieved by the defeat of rhetoric restrictions, staying under the sign of a progressive stress on the linguistic "abnormality". So, the code, subversive in relation to the "ancient canon" is not only a particularity of a school, but it constitutes the filling, now conscious, of the *internal necessity* of poetry. This law, dominating, which seems to be tyrannical, even today, exerting, in its way, from the modern visionary aspect, to a more and more random creation, a new kind of terror, this time an anti rhetoric one, is illustrated, also by the history of Romanian poetic language.

The figures of rhetoric represent, consequently, revealing indexes of the affective-imaginative capacity of the creator of poetry, their study permitting not only the access from the interior – the only one which is dedicated to the textual nature of the poeticity – to the knowledge of the imaginary universe of the great poetical personalities, but, also, to the one of the "over-individual" "personalities", hence, of the schools, currents and literary styles. Their way of realizing the poetical text can mark a tradition or, also, can signal a revolution.

The deciphering of the invariants of structure, hence, of the configurations of the poetic language, in a real "grammar"

of poetry, by disposing the analysis on the level of the general rhetoric categories, i.e. by studying the figurative skeleton the poeticity - the thing that was named the figurate poetic language, not forgetting that there exists, together with it and as important, also a non-figurate poetic language – is absolutely necessary in the case of an “internal” history of the poetry. Considered from this angle, it is nothing else but the display, in diachrony of the way of poetical processing of the verbal material in some literary epochs, in relation with the esthetic idea (and implicitly, of poeticity) to which an epoch adheres, not forgetting the subversive pillars of evolution, being motivated, in this way, by an intrinsic research, the only one valid in the case of poetry, the hermeneutic categories, elaborated by history, critics and literary theory, as the ones of the classical, romantic and modern approaches.

The Macedonski “moment”, hence, makes the year 1880, decisive for European poetry, represent, in Romania too, a real limit, because after this date, on the background offered by Eminescu’s poetic experience, the elements of a new epoch began to appear, promoting a new attitude, more active, more free in relation to language. The problem is that this limit is still “*marginal*”; it has not the force of a shock and, for the moment, it has few representatives, really endowed with the Macedonski “sacred fire”.

REFERENCES

Bousoño, C., *Teoria expresiei poetice*, Bucureşti, Ed. Univers, 1975

Cornea, P., *Originile romantismului românesc*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1975

Cornea, P., Zamfir, M., *Structurile tematice şi retorico-stilistice în romantismul românesc, (1830-1870)*, Bucureşti, Ed. Academiei, 1976

Marino, A., *Opera lui Alexandru Macedonski*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967

Munteanu, R., Cultura europeană în epoca luminilor, Bucureşti, Ed. Univers, 1974

Munteanu, Şt., *Stil şi expresivitate poetică*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1971

Oancea, I., *Istoria stilisticii româneşti*, Bucureşti, Ed. Ştiintifică şi Enciclopedică, 1988

Oancea, I., *Poezie şi semioză*, Timişoara, Ed. Marineasa, 1999

Oancea, I., *Romanitate şi istorie*, Timişoara, Ed. Facla, 1993

Oancea, I., *Semiostilistica. Unele repere*, Timişoara, Ed. Excelsior, 1998

Petrescu, I., Em., *Eminescu şi mutaţiile poeziei româneşti*, Cluj, Ed. Dacia, 1989

Scarlat, M., *Istoria poeziei româneşti*, Vol. I-IV, Bucureşti, Ed. Minerva, 1982-1984

Zamfir, M., *Introducere în opera lui Al. Macedonski*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1972

POETICĂ MIMETICĂ ŞI POETICĂ VIZIONARĂ – TRĂSĂTURI CARACTERISTICE

Rezumat

Lirismul tradiţional evocă realul, dar fără să-l contrarieze, evocând în acelaşi timp şi un anumit tip de poeticitate (şi deci de scriitură). Întemeierea textului poetic tradiţional pe o asemănare cu lumea, ca şi nevoia unei recunoaşteri ”intelectuale” a acesteia prin confruntarea lui cu o realitate uşor de reconstituit, neproblematică, exterioară procesului de semnificare poetică reprezintă condiţia necesară a emoţiei estetice.

Putem caracteriza dicotomic clasicismul în raport cu romantismul, în raport cu epoca ce i se opune, romantismul reprezentând negarea principiilor clasice. În timp ce cunoaşterea raţională este analitică, exterioară şi progresivă, cunoaşterea subiectivă este sintetică, totalizatoare, este o cunoaştere fulgurantă, din interior; ea conferă acestui act o anumită idividualitate, o anumită prospeţime, fiind vorba de subiectivitatea care diferă de la un individ la altul. Deci, aceasta înseamnă raţionalitate în clasicism, subiectivitate în romantism.

LA PERCEPTION ÉROTIQUE DANS LA LECTURE DES TEXTES MÉDIÉVAUX

CHRISTINA MIŢARIU

Dans le présent article on se penchera sur un certain type de perception des romans, à savoir la lecture érotique en tant que perception et mode de performance – pratique fort importante pour la culture médiévale.

La représentation du Moyen Âge est certes colorée, mais de façon moins délirante : cependant, les idées que l'on se fait de l'amour et de la sexualité reposent encore sur de nombreux clichés. Le plus tenace de ces derniers est sans doute celui qui confond toujours amour courtois et amour platonique. Il faudra, bien évidemment, pouvoir entrer dans le Moyen Âge de l'amour profane par l'incontournable porte de l'amour courtois, autrement dit de la *fin'amor.*

De façon par ailleurs contradictoire, puisque tout semble permis avec cette obscure et lumineuse période, le Moyen Âge est aussi saisi comme un âge de la liberté sexuelle : fabliaux, farces, carnaval et fêtes des fous à l'appui, le tout dans une atmosphère «naturaliste», en un âge d'or du sexe et de la gauloiserie.

Les prédicateurs, les théologiens médiévaux ont élaboré même un discours, une réflexion particulièrement riches supportant une « théologie de l'amour ».

Pour réaliser une image vraisemblable de la perception érotique en littérature, il paraît obligatoire d'y intégrer toutes les traditions littéraires médiévales : celles des terres d'Islam, de la Chrétienté occidentale, de Byzance et, du côté de la littérature, questionner les *Minnesänger*, les *Nibelungen*, *Il canto del mio Cid*, *Il libro del buon amor*, Dante, Pétrarque, Chaucer, John Gower, etc.

En se limitant quand même aux bornes de la France, on se penchera exclusivement sur la rencontre de l'amour qu'un être humain peut provoquer chez un autre, ressentir lui-même et vivre dans son cœur, son corps, son imaginaire, en rapport – contradictoire ou non — à celui de la société qui l'entoure, cet amour que disent et inventent les textes littéraires.

Pour définir le terme ”érotique” on précise qu'il se rapporte à la fois à ce qu'on lit – des histoires d'amour – et au résultat de la lecture, qui est la formation d'un couple, et souvent l'accomplissement de l'acte sexuel. Quant au mot ”performance”, ce terme essentiellement anglo-américain est défini dans un sens très large, comme ayant à faire à toutes les manières par lesquelles une œuvre verbale peut être actualisée ou réalisée. Tous les modes par lesquels les œuvres sont rendues vivantes et sont proposées à l'attention du public peuvent donc être qualifiées de performance. Une telle définition inclut la lecture privée et silencieuse ; mais, par les termes performance et re-performance, on mettra surtout l'accent sur l'élément vocal et physique dans la lecture à haute voix, aussi bien que sur l'imitation ou la re-présentation, par les lecteurs, des histoires qu'ils lisent. On s'intéressera surtout aux aspects physiques, dramatiques et interpersonnels de la lecture. Dans la lecture érotique, la performance vocalisée et incarnée stimule les lecteurs (inscrits dans le texte) à imiter immédiatement les amants dont ils viennent de lire l'histoire d'amour.

L’importance du phénomène de la lecture érotique semble bien avoir favorisé le succès du genre romanesque au Moyen Âge. Mais il est également vrai que certains auteurs médiévaux expriment des inquiétudes morales à propos de cette sorte de lecture, souvent associée à des comportements immoraux – en particulier à l’adultère et, de manière plus générale, aux rapports sexuels extraconjugaux.

Pour le dire en quelques mots, la poésie, la fiction, prennent en charge le désir que la morale censure et refoule. À des degrés divers, plus ou moins respectueux des codes de la politesse, la littérature refuse la terreur et lézarde le mur du silence.

Elle ose revendiquer la part du biologique et ressourcer le moi à ses fondements naturels. Elle déjoue les tabous et se présente ainsi comme un remède possible à la névrose. Elle offre à l'imagination un terrain sur lequel déployer ses fantasmes, elle soustrait le sujet à sa solitude, partage sa faute et le libère, si peu que ce soit, de sa culpabilité personnelle. La littérature érotique et même toute littérature remplirait donc une fonction compensatoire et rétablirait un équilibre. Elle permet de rêver aux plaisirs interdits et de vivre, par procuration, une sexualité épanouie. La répression aura donc été le catalyseur de l'érotisme : plus on veut censurer le désir, plus on crée le besoin d'un dérivatif. Faute de liberté, il faut pouvoir la fantasmer et se donner l'illusion qu'on la possède.

On distinguait, durant cette longue période de mille ans, l’*amor* (passion violente, charnelle et dangereuse pour l’Eglise) et la *caritas* (amour chrétien, fraternel). Au cours du Haut Moyen Âge, les textes n’utilisaient pas le mot *amor* dans un sens positif. L’affection était exprimée par d’autres mots. C’est le discours clérical qui fixait la norme en reléguant les sentiments après le mariage et excluait le plaisir sexuel (tandis qu’aujourd’hui, les sentiments et la sexualité se forment en

dehors de toute obligation de mariage ou de procréation). Pourtant, les sentiments et le plaisir existaient comme le prouvent les lettres de rémission ou la correspondance célèbre (et toujours discutée) entre le maître de philosophie Abélard et son élève Héloïse[1].

L'amour courtois (*fin'amor* dans les textes), réservé à l'aristocratie, est en fait une construction orale et littéraire des troubadours (poètes lyriques de langue d'oc) qui osent traiter pour la première fois des sentiments amoureux. Toutefois, le *fin'amor* est assez éloigné de la réalité aristocratique. Affaire des femmes dans les écrits, l'amour est dans la vie plutôt l'apanage des hommes et des stratégies matrimoniales. L'amour courtois ne vise jamais le „fait", c'est-à-dire les relations sexuelles. C'est un rapport sublimé entre deux êtres (ou, dit autrement, un „amour spirituel") qui recherche le désir sans jamais l'assouvir[2]. Le plus souvent adultère (dans les textes, le chevalier s'éprend souvent d'une femme qui ne lui

[1] Verdon, J., ***L'amour Au Moyen Âge*** - La chair, le sexe et le sentiment, Perrin, 2006. « Les plaisirs amoureux qu'ensemble nous avons goûtés ont pour moi tant de douceur que je ne parviens pas à les détester, ni même à les chasser de mon souvenir. Où que je me tourne, ils se présentent à mes yeux et éveillent mes désirs. […] Au cours même des solennités de la messe, où la prière devrait être plus pure encore, des images obscènes assaillent ma pauvre âme et l'occupent bien plus que l'office. Loin de gémir des fautes que j'ai commises, je pense en soupirant à celles que je ne peux plus commettre. » (p. 213) Cette lettre fut écrite par Héloïse au couvent du Paraclet (près de Troyes), après que son oncle, Fulbert, chanoine de Notre-Dame, eût ourdi la castration de son amant.

[2] Jean Verdon, *(op. cit.)* relate l'étrange coutume de l'asag dans les romans courtois. Il s'agit de coucher nu à nue, en se limitant aux baisers et caresses. Pour les homes et les femmes de l'aristocratie sensibles à cette literature, l'asag était considéré comme la plus haute forme de l'amour , une forme "de communion purement sentimentale sans laquelle l'union des corps n'eût été à leurs yeux que la basse lubricité." (René Nelli, cite à la page 85.)

appartient pas) et donc réprouvé par l'Eglise, seule la littérature de langue d'oïl envisage le mariage. Chrétien de Troyes (vers 1135-vers 1190), premier grand romancier français, établit un rapport entre l'amour humain et l'amour divin dans le Conte du Graal (inachevé). Les amours qui unissent le chevalier Perceval à sa mère, puis à la belle Blanchefleur précédent, dans la noble quête, l'amour pour Dieu[3].

Avec l'influence de l'érotique arabe (qui n'hésite pas à traiter du plaisir de la femme et des préliminaires en amour en particulier) et celle des traductions d'auteurs latins comme Ovide, l'intérêt pour le sexe augmente au XIIIe siècle. *Le Nom de la Rose*, l'un des plus grands succès littéraires du Moyen Âge et traité de «l'art d'aimer» dû à Guillaume de Lorris (première partie) et à Jean de Meun (deuxième partie particulièrement grivoise et dénoncée en son temps par Christine de Pisan pour sa misogynie), les fabliaux (contes moraux) et les nouvelles de l'italien Boccace ou de l'anglais Chaucer (auteurs respectivement, au XIVe siècle, du *Décaméron* et des *Contes de Cantorbéry*) montrent sans pudeur que "la cueillette de la rose" (c'est-à-dire le "fait") est le seul but qui compte dans les relations entre les hommes et les femmes.

Trois scènes serviront à illustrer les caractéristiques les plus saillantes de la lecture érotique en tant que performance.

Un passage du roman du XIIIe siècle, *Floris et Liriopé*, par Robert de Blois, contient quasiment tous les éléments

---

[3] Très intéressant est le rapprochement étonnant fait par l'abbé de Perseigne (région du Mans), au XIIe siècle, dans une lettre à la comtesse du Perche, entre l'amour de la chair (le corps) et l'amour de Dieu (l'esprit) dont nous reproduisons ici un court extrait : « Lorsque votre époux de chair s'unit à vous, mettez, vous, votre joie, à demeurer fixée, spirituellement en votre époux céleste. » (Jean Verdon , *op. cit.*, p. 32).

essentiels. Dans un *locus amoenus*, un lieu charmant et éloigné de la cour, un couple, seul, lit l'un à l'autre, à haute voix. L'homme et la femme, partenaires égaux, lisent des passages d'une histoire d'amour qu'ils trouvent dans un roman ; ils lisent avec passion – et leur lecture les invite à faire l'amour eux-mêmes sur-le-champ :

> "C'était un bel endroit pour prendre plaisir,
> Sous le feuillage, sur les fleurs ;
> Le bel et joli rossignol
> Par son chant les appelle à l'amour.
> ……………………………………..
> Ils avaient apporté un roman avec eux,
> Qu'ils lisaient volontiers,
> Parce qu'il était entièrement au sujet de l'amour ;
> Et il racontait au début
> Comment Piramus et Thisbé
> Sont nés à Babylone,
> Comment les enfants se sont aimés,
> Comment leur père a refusé
> Le mariage des enfants,
> Comment une si grande douleur en a resulté
> Qu'une nuit ils ont été tués. "

Leur lecture mutuelle inspire le couple d'une manière à la fois romantique et sexuelle. L'homme et la femme se promènent seuls, la main dans la main. Par son beau chant un rossignol les appelle à l'amour. Floris et Liriopé reproduisent, „re-performent" des scènes importantes de l'histoire de Piramus et Thisbé qui leur semble une histoire exemplaire. En fait, les amants ovidiens fournissent à Floris et Liriopé des modèles de sentiment et de comportement. Ce que l'invitation

du rossignol ne réussit pas à produire, l'histoire des deux amants donne au couple d'amoureux une inspiration beaucoup plus persuasive.

La deuxième scène, de *l'Enfer* de Dante (vers 1314), présente une situation analogue, sauf qu'ici la lecture incite encore plus explicitement à la reproduction de l'histoire qui vient d'être lue. Il s'agit de la scène (peut-être la plus célèbre de toute la littérature médiévale) dans laquelle Francesca da Rimini explique à Dante que la raison pour laquelle elle et Paolo Malatesta se sont retrouvés en enfer à cause de la lecture érotique :

"Lorsque nous eûmes lu, du désiré sourire,
Qu'il fut baisé par un si bel amant,
Lui qui jamais de moi ne sera retranché,
Il me baisa, tout en tremblant, la bouche. "

Comme dans *Floris et Liriopé*, le roman a donc fourni une histoire exemplaire qui stimulait les lecteurs aux plaisirs de l'amour vu en tant qu'union charnelle. Les lèvres qui embrassent invitent les lèvres des lecteurs à imiter cet acte.

Dans *Floire et Blanchefleur*[4]**,**on trouve une utilisation consciente et énergique de la lecture érotique pour inspirer des re-performances immédiates et multiples par de jeunes amants. Les deux jeunes, élevés ensemble, s'aimaient déjà et, en tant que fins consommateurs de littérature, résonnaient avec les scènes d'amour qu'ils trouvaient dans les romans :

"Ils lisaient les livres des païens
Où ils entendaient parler d'amour.
En ceci ils prenaient plaisir,

---

[4] Un roman anonyme du début du XIIIe siècle.

Dans les ruses de l'amour qu'ils y trouvaient.

……………………………………

Ils lisent ensemble et apprennent,

Ils mettent leurs pensées à la joie de l'amour. "

Les livres que lisent les amants ne sont pas explicitement des romans, mais ils contiennent des histoires d'amour et viennent apparemment des « livres des païens », c'est-à-dire sans contraintes morales chrétiennes. Il s'agit peut-être d'une référence au roman d'*Enéas* ou aux histoires ovidiennes comme *Piramus et Thisbé*.

Ce récit met explicitement l'accent sur l'exemplarité performantielle des histoires et sur le rôle égal des sexes. Alors que dans *Floris et Liriopé* et dans *L'Enfer* on a vu des couples en voie de formation, dans *Floire et Blanchefleur* les membres d'un couple déjà constitué trouvent une inspiration supplémentaire dans leurs lectures et répètent ou mettent en pratique ce qu'ils ont lu. Floire et Blanchefleur sont des partenaires égaux dans leurs activités amoureuses.

Cette sorte de lecture fournit une stimulation amoureuse, mais elle agit sur l'imagination érotique, plutôt que sur le corps d'une manière directe et décisive. Par exemple, on peut voir des personnages seuls qui lisent un roman dans l'espoir d'avoir bientôt un amant – et donc pouvoir imiter l'histoire d'amour dans leur propre vie. Il s'agit d'une sorte d'apprentissage littéraire de l'amour. C'est aussi le cas d'un roman occitan du XIIIe siècle, *Flamenca*, où des personnages féminins lisent à haute voix les unes aux autres, sans hommes. La lecture du roman *Floire et Blanchefleur* les préparent à devenir amantes elles-mêmes.

La lecture érotique est différente de plusieurs manières : il ne s'agit pas de lecteurs professionnels, mais d'hommes et de femmes ordinaires ; la lecture est privée (non publique),

certaines parties du corps sont particulièrement accentuées (les yeux, les mains, la bouche). Les lecteurs érotiques étaient typiquement des hommes et des femmes de la noblesse. Les scènes où l'on voit la lecture érotique mettent l'accent sur l'art d'aimer : les lecteurs cherchent des modèles et de l'inspiration dans le domaine de l'amour.

Rapporté à la "belle nature", en raison de l'harmonie qui y règne, le printemps invite à l'amour, provoquant chez le troubadour ou le trouvère, au plan affectif, le désir et le besoin de composer, de chanter, à l'instar des oiseaux, dont le chant joyeux suscite celui du poète. La "strophe printanière" est si fréquente dans la lyrique courtoise occitane et française qu'elle a donné naissance, à la fin du XIXe siècle, à ce que Henri-Irénée Marrou a appelé "le mythe des fêtes de mai" ou *kalendas maias*. Cette théorie, selon laquelle les origines de la poésie lyrique romane seraient à chercher dans les chansons de danse populaires célébrant le retour du printemps, est due pour l'essentiel à Gaston Paris. Il l'a développée dans un long compte rendu consacré à la thèse d'Alfred Jeanroy, *Les Origines de la poésie lyrique en France au Moyen Âge* (1889). Joseph Bédier devait y apporter les nuances nécessaires, quelques années plus tard, mais le mythe aura la vie dure, et on le retrouvera quasi intact, soixante-dix ans plus tard, dans un ouvrage qui a connu un grand retentissement : *L'Érotique des troubadours* de René Nelli (1963). Michel Zink revient en détail sur cette intéressante question, faisant la part belle à la fameuse "ronde d'avril" ou "ballade de la reine d'avril", dont Gaston Paris faisait l'un des piliers de sa théorie. Le renouveau invite à l'amour, et être amoureux, quand on est poète, c'est composer une chanson qui le fait savoir au monde entier, afin que la dame aimée ne puisse pas l'ignorer. Comme le dit joliment Michel Zink, "le poème est un produit du renouveau

printanier, comme l'églantine, comme le chant du rossignol" (154). Et le chant de l'oiseau, on l'a vu, jette le poète dans l'extase, sinon dans l'anxiété, frustré qu'il est de l'amour de la dame. Cette frustration peut à son tour engendrer le rêve érotique, ainsi que l'atteste plus d'une chanson de troubadour ou de trouvère.

Si on réfléchit un peu sur les questions soulevées par ce thème –l'amour / l'érotique – avec tout son apanage, on pourrait conclure que la lecture érotique est située à un carrefour complexe. Certes, le Moyen Âge comprenait très bien les histoires, qu'elles aient pour sujet des saints, des héros, ou des amants, qui incitaient à l'imitation des auditeurs ou des lecteurs. Dans la mesure où la lecture érotique est à concevoir comme une pratique de lecture, elle constitue également un élément important dans l'histoire de la "literacy" - à comparer avec la lecture dévotionnelle, savante ou bureaucratique. D'un autre point de vue, la lecture érotique semble avoir exercé une influence considérable sur d'autres types de lecture et de performance. Il existe des ressemblances importantes entre la lecture érotique et la lecture dévotionnelle, tous les deux types ayant pour but celui de stimuler le cœur vers un rapport d'amour passionné.

La lecture érotique fait partie aussi de l'histoire des femmes, lectrices et amantes. Dans les pages des romans il y a plein de femmes amoureuses, telles que : Blanchefleur, Francesca, Flamenca, la jeune fille dans *Yvain* et d'autres. Ces femmes représentent ou "reperforment" dans leurs vies les aventures lues dans les romans.

La pratique de la lecture érotique constitue également un élément important dans le débat sur le statut moral de la fiction et, de manière plus générale, de la littérature profane et des avantages d'apprendre à lire aux femmes.

BIBLIOGRAPHIE :

BÉNARD, Paul, *La sexualité à travers les siècles*, Revue d'histoire, Vol. 3, no 2 (1990), p. 40 à 50.

DUBY, Georges, *Art et société au Moyen Âge*, Paris, Éditions de Seuil, Points, 1997.

DUBY, Georges, *Le chevalier, la femme et le prêtre*, Paris, Hachette, 1981.

HUIZINGA, J., *Le déclin du Moyen Âge*, Paris, Payot, 1967.

VERDON, J., *L'amour Au Moyen Âge - La chair, le sexe et le sentiment*, Perrin, 2006.

ZINK, M., *Nature et poésie au Moyen Âge, Fayard, Paris, 2005.*

PERCEPTIA EROTICA IN LECTURA TEXTELOR MEDIEVALE

Rezumat

Acest articol vizează un anume tip de abordare a romanelor : lectura erotică, privită ca percepţie şi mod de « consum » sau « performanţă » – practică extrem de importantă pentru cultura medievală. Reprezentarea Evului Mediu bazată, în mare parte, pe clişee, are ca « nucleu dur » iubirea în ipostazele sale din acea vreme care deseori se întrepătrund abuziv : iubirea curtenească, platonică, pasională, spirituală, împărtăşită sau trăită doar ca vis, într-o definitivă şi inconsolabilă solitudine.

Evul Mediu, această epocă atât de controversată, văzută iniţial ca matcă a tenebrelor şi ulterior ca izvor de lumină, fusese cu siguranţă o perioadă a descoperirilor, a încercărilor şi a conturării unor noi moduri de a cântări şi de a valoriza viaţa sub toate aspectele ei.

Unul dintre câştigurile pe care Evul Mediu le favorizează este acela că femeile deprind gustul lecturii, transpunându-şi uneori existenţa în paginile romanelor sau invers, aducând romanele în viaţa lor, prin comparaţia cu acele eroine ca Blanchefleur, Francesca, Flamenca etc., ale căror poveşti de iubire le inspiră şi le invită la reverie sau transpunere în realitate.

VALENCES ACTUELLES DE LA COMMUNICATION SYMBOLIQUE

ADIA CHERMELEU[1]

1. *Principes analogiques et contemplatifs dans la classification des symboles*

La problématique du symbole, étudiée par d'innombrables chercheurs, tourne toujours autour du sens et les voies de la classification portent sur les principes de cette démarche, principes qui mettent en lumière une activité sémiotique (Greimas, 1986), une approche métaphorique (G. Durand, 1960, 1964) ou une méthode herméneutique dans le processus d'identification du fonctionnement du symbole (M.Eliade, J. Pohl). Classer les symboles selon leur régime, diurne et nocturne, ou les ranger dans trois groupes appelés postural, copulatif et digestif, les mettre en relation avec la logique, les théories de l'imaginaire ou de l'acte de communication représentent seulement quelques voies d'approches, des centaines qui existent. On pourrait, par exemple, opposer le symbole zéro (*le blanc entre les mots écrits)* au symbole effectif (*les lettres*), les symboles combinatoires (*les chiffres, le mot*) aux symboles successifs (*les panneaux du code de la route)*, le symbole substitutif (*le billet de banque*) au symbole

[1] Maître de Conférence à l'Université de l'Ouest de Timişoara, Faculté de Sociologie et Psychologie.

indicatif (*le feu rouge*), ou le symbole neutre (*un numéro de téléphone*) au symbole affectif (*une gerbe de fleurs, les symboles liturgiques, le oui du mariage)*, le symbole univoque (*le petit bonhomme, qui apparaît en lumière verte*) aux symboles plurivoques qui peuvent établir mille distinctions, etc.

Les principes sur lesquels s'appuie chaque classification découlent de la formation de chaque chercheur, d'où proviennent beaucoup de définissions qui ont essayé de déchiffrer les mécanismes de l'activité de symbolisation, parfois inconciliables dont nous n'en choisissons que quelques-unes: pour G. Durand, par exemple, "Le symbole, dans son dynamisme instauratif à la quête du sens, constitue le modèle même de la médiation de l'Eternel dans le temporel"[2].

Tout est important et exact dans cette définition, à condition d'en faire une lecture séculière et profane, lecture qui ne satisfait plus le nouvel paradigme herméneutique analysé par Edgar Morin, pour lequel l'époque actuelle, nommée souvent postmodernisme, "commence à dépasser l'incommunicabilité radicale entre Esprit et Matière, Sujet et Objet postulée par le grand paradigme disjonctif de l'Occident, en vertu duquel la science considérait que l'esprit est indigne de celle-ci, tandis que la métaphysique croyait que la science soit indigne de l'esprit"[3].

Greimas[4] postulait également la constitution de l'existence d'une "grille de lecture du monde naturel" qui comporte des outils de déchiffrement. Mais la grille de lecture proposée par

---

[2] cf. Gilbert Durand, *L'imagination symbolique*, Paris, P.U.F., 1994.
[3] Vasile Tonoiu, *În căutarea unei paradigme a complexităţii,* Bucureşti, Editura IRI, 1997, p.144.
[4] A. J. Greimas, J. Courtes, *Sémiotique-Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, Paris, Hachette, 1986.

Greimas pose des problèmes délicats qui reposent sur la dynamique du processus de symbolisation entre une structuration *analogique* et une autre *contemplative* du monde.

2. *La fonction du symbole en linguistique*

Jacques Pohl[5], dans une formule qui est plutôt une base de départ qu’une définition, tient pour symbole “tout ce qui, sans être simplement symptôme ou signal naturel, a pour mission ou pour effet de représenter autre chose “. Il a mis en évidence *Quatre types fondamentaux de symboles,* d’après les liens qui unissent le symbolisant au symbolisé, classification dont nous reproduisons les principales idées, en résumé :

a. Le symbole est *intégral* quand le symbolisant et le symbolisé sont unis si étroitement qu’il est impossible d’exprimer pleinement l’un autrement que par l’autre. Ils sont l’un par rapport à l’autre comme la peau et la chair, comme la coquille de l’œuf et la mince pellicule qui entoure le blanc. Le symbole intégral couvre, en quelque sort, la définition de Gilbert Durand rappelée plus haut.

b. Dans le symbole *iconique*, le symbolisant ne reprend qu’une partie du symbolisé, par exemple, le plan d’une maison est un symbole iconique, le geste des mains qui suggère l’inclinaison des deux pans du toit, ou comme l’est encore une image de la maison.

c. Le symbole est *allusif* quand le symbolisant rappelle de quelque façon le symbolisé, <<en vertu d’une analogie>>, mais de telle façon que le choix de cette analogie est arbitraire, notamment, la beauté peut être représentée, conventionnelle-

---

[5] Jacques Pohl, *Quatre types fondamentaux de symboles,* in “Cahiers Internationaux de symbolisme”. No. 26, Centre Interdisciplinaire d’Etudes Philosophiques de l’Université de Mons, 1974, p. 67-83.

ment, par une rose, par un croissant de lune, par une colonne ou par la Vénus de Milo. Ce genre de symbole prend souvent les trois formes de la métaphore (le symbole, en ce cas, est en même temps iconique), de la métonymie et de la synecdoque.

d. Le symbole peut être *arbitraire* ou *immotivé*, quand aucun lien naturel n'unit le symbolisant et le symbolisé. Par exemple, le mot *huit* ou le chiffre 8 ne rappellent en rien le nombre qu'ils figurent. Un symbole peut appartenir à plusieurs catégories : le portrait d'un saint, dans une église, peut être allusif en rappelant le patron de la paroisse, imitatif en reproduisant les traits d'un évêque, intégral en tant qu'œuvre d'un artiste.

La classification de Jacques Pohl a été appliquée dans l'acte de la communication en vue d'en tirer des voies de recherche et ses enjeux dans les théories actuelles : sans exclure les symboles motivés, on peut dire que notre époque a donné la souveraineté absolue au symbole arbitraire qui est le plus important dans le fonctionnement du langage.

3. De la *sémiologie* à la *redécouverte de la philosophie du symbolisme*

La sphère du symbolisme, qui a été beaucoup de temps associée aux phénomènes religieux et artistiques, semble, à première vue, se distinguer aisément de la catégorie non-symbolique, tenue pour équivalente du réel, de l'utilitaire ou du fonctionnel. Selon une herméneutique commune, le non-symbolisme se différencie du symbolisme comme le manifeste du latent, le direct de l'indirect, le visible de l'invisible, l'univoque de l'équivoque, etc.

Dans une autre type d'approche, plus métaphysique et religieuse, le symbolique ne désigne plus qu'une catégorie

restreinte d'images, qui se distinguent des signes en général. Dans cette conception, un symbole désigne un signe, visuel ou verbal, auquel sont attachées des significations secondes et masquées, qui exigent la connaissance préalable d'un code pour être déchiffrées. Le symbolique correspond, dans ce cas, à un langage crypté qui demande une initiation de la part de ceux qui veulent aboutir au décodage des significations secrètes. Cette définition s'appuie sur une pratique très répandue dans toutes les cultures, suivant laquelle on associe à certaines formes des valeurs intellectuelles et morales dont la connaissance suppose l'accomplissement de certaines conditions. Il s'agit, premièrement, des langages secrets, dans le cadre des rituels initiatiques et cette conception du symbole se trouve, en général, à la base de la plupart des dictionnaires de symboles "qui font croire que la connaissance symbolique se ramène à des opérations mécaniques de codage et de décodage, par substitution, terme à terme, du sens usuel au sens secret et vice-versa. Même si une telle approche amène souvent à sur-déterminer parfois jusqu'à la mystification beaucoup de nos représentations, en incitant à chercher derrière chacune d'elle un sens caché, cette réduction aux figures cryptées permet, sans doute, d'accéder à une dimension bien plus suggestive et féconde du symbolique que dans le cas de l'extension sémiotique"[6].

Cependant, ces deux principales traditions de définir le symbolique ne sont pas divergentes, même si l'une envisage le symbole dans la transparence d'opérations de substitution langagière, tandis que l'autre l'enferme dans le mystère de certains signes codés, dans d'autres termes, l'opération

---

[6]Jean-Jacques Wunenburger, *Les ambiguïtés de la pensée sensible* in "Cahiers Internationaux de symbolisme". *Le signe, le symbole et le sacré.* No. 77-78-79, CIEPHUM, 1994, p.27.

sémiotique se caractérise par un choix qui actualise une des multiples valeurs du signe en potentialisant les autres valeurs sémantiques, tandis que la visée symbolique repose sur une présence simultanée des diverses significations. On a comparé le traitement sémiotique à une ligne continue où se trouvent les différents sens d'un mot dans une attente du choix qui déterminera la valeur contextuelle du mot par l'opération de sélectionnement alors que les valeurs symboliques, qui sont toutes concomitantes ont été comparées à autant d'orbites concentriques de gravitation des pensées.

Les chercheurs qui se sont occupés de l'imaginaire humain, de Platon à Heidegger (en passant par St. Augustin, Descartes, Spinoza, Kant, Comte, Leibnitz, Eliade, Durand) ont essayé de mieux localiser la bifurcation qui scinde la pensée par signes et de savoir donc à quelles conditions un sujet accède à une conscience symbolique.

En fait, le problème n'est pas nouveau, il a été déjà posé d'une manière interrogative dans l'œuvre de Platon où il expose sa propre théorie de la connaissance à travers les idées.

La question analysée par Platon[7] dans son *Cratyle* a fait l'objet d'une étude de Père Serge Boulgakov. Dans un livre devenu célèbre pour la philosophie du langage, le philosophe chrétien procède à une réforme de la philosophie, dans laquelle la théorie de la connaissance devient celle du langage car, entre le ciel et la terre, entre le Créateur transcendant et sa créature immanente, *le verbe* établit une relation vivante et féconde : le logos de l'homme est à l'image du Logos divin[8].

---

[7] cf. Platon, *Protagoras, Euhydème, Gorgias Ménexène, Ménon, Cratyle,* Paris, GF, 1967, traduction d'Emile Chambry.

[8] Père Serge Boulgakov, *La philosophie du verbe et du nom*, traduit du russe et annoté par Constantin Andronikof, Paris, L'Age d'Homme, 1991, p. 240-247.

Le sens général de *Cratyle*, ce dialogue difficile et assez confus qui, par sa forme, ne s'inscrit pas dans les modèles de l'œuvre de Platon, représente l'attitude personnelle de Platon face au mot qui reste de l'ordre du scepticisme : la connaissance se réalise au-dessus et à côté du mot, à travers des idées, par une contemplation métalogique. L'ensemble du dialogue est construit au moyen de l'ironie et du sophisme autour des deux thèses : celle d'Hermogène, selon laquelle les mots proviennent d'un accord commun et celle de Cratyle, selon laquelle les mots correspondent à la nature des objets.

Socrate oblige quand même Cratyle de reconnaître qu'il y a des mots comme des lois, qui sont les unes meilleures, les autres plus médiocres, donc ils ont différents degrés de justesse. En disséquant la question, Socrate fait prendre conscience non seulement de *l'unité* de l'objet et du nom, mais aussi de leur différence ou de leur dualité : c'est là, de toute évidence, la question fondamentale de la métaphysique du mot et, par analogie, de tout symbole.

Platon ne cherche pas à réunir de façon éclectique des points de vues contraires, ce qu'il veut trouver c'est le point de vue supérieur, principal, qui pourrait expliquer l'insuffisance et les limites des deux doctrines. Platon veut résolument relier *la théorie des mots, à celle des idées* et il cherche à la réexaminer entièrement, en transposant la question sur le terrain de l'ontologie, bien plus clair et fondamental.

Le Cratyle fait preuve d'une finesse d'esprit éternelle par sa problématique qui reste actuelle dans le domaine des sciences du langage. “On peut prolonger la pensée de Platon, dans le même ordre d'esprit : les mots peuvent être compris non comme tels, mais comme les vases des idées. De même que le monde des idées en général est le fondement du monde des phénomènes, tout en étant remplacé par lui, de même les

mots ont leur racine dans les idées, tandis que, dans leur être phénoménal ou historique, ils portent l'empreinte du subjectivisme humain, du psychologisme, en général de l'évolution historique''[9]. De toute façon, on ne peut accepter ni la thèse d'Hermogène, pleine de scepticisme, pour qui les mots proviennent d'une convention qui réduit la nature du mot à la catégorie des moyens d'assistance <<économique >>, ni la thèse de Cratyle qui accepte le mot comme la force des choses sans tenir compte qu'ils portent en eux l'empreinte évidente d'une attribution historique, conventionnelle. La question de Platon portant sur la mesure dans laquelle les mots expriment la nature des choses nous introduit directement à la théorie des idées, comprises comme le fondement de la connaissance objective". Autant le monde des idées transparaît dans la connaissance et devient accessible, (…), autant ce monde est composé de l'être et du néant, des idées et de la matière méonale, autant les paroles sont une institution humaine, une image, etc…et l'homme est la mesure des choses"[10].

La pensée médiévale et chrétienne ainsi que la pensée occidentale en général, ont repris le thème, par l'intermédiaire de Boèce, Dante, Thomas d'Aquin, Saint Augustin, Leibniz, Frege, Descartes, Kant et Hegel, Wittgenstein et Goodman jusqu'aux études plus modernes de Martin Heidegger, E. Cassirier, Paul Ricoeur, A. J. Greismas, M. Eliade, G. Durand, C.G. Jung, R. Boyer, J. J. Wunenburger, Serge Boulgakow, etc[11].

---

[9] *Ibidem,* p. 245.
[10] *Ibidem*, p. 246.
[11] On peut voir, dans ce sens, à côté des études déjà citées : M. Dummet, *Les origines de la philosophie analytique,* trad. M.-A. Lescourret, Paris, Gallimard, 1991. ; R. Boyer, *Anthropologie du sacré*, Paris, Mentha, 1992. ; M. Dascal, *La sémiologie de Leibniz*, Paris, Aubier Montaigne,

"Le symbolisme *ajoute* une nouvelle valeur à un objet ou à une action, sans pour autant porter atteinte à leurs valeurs propres et immédiates. En s'appliquant à un objet ou à une action, le symbolisme les rend <<ouverts>>. La pensée symbolique fait <<éclater>> la réalité immédiate, mais sans l'amoindrir ni la dévaloriser : dans sa perspective, l'Univers n'est pas fermé, aucun objet n'est isolé dans sa propre existentialité : tout se tient ensemble, par un système serré de correspondances et d'assimilations. L'homme des sociétés archaïques a pris conscience de soi-même dans un <<monde ouvert>> et riche en significations : il reste à savoir si ces <<ouvertures>> sont autant de moyens d'évasion, ou si, au contraire elles constituent l'unique possibilité d'accéder à la véritable réalité du monde.[12]"

Les études actuelles se sont concentrées, dans leur grande partie sur les ambiguïtés de la pensée sensible et sur le processus de désacralisation de la culture actuelle, étant donné le fait que le recours à la pensée symbolique se greffe, en général, dans la plupart des traditions culturelles, sur la sensibilité sacrale dans l'acceptation où celle-ci équivaut à doubler le monde visible d'un invisible qui le bord.

En participant à une démarche de symbolisation, le sujet se relie à une altérité, ce qui le fait entrer dans une communauté et lui permet de prendre part à un partage et à une transmission du sens ; le processus de la symbolisation se nourrit donc des savoirs endogènes et exogènes, connus par la voie de l'acculturation. Il s'agit d'un processus à la fois collectif et individuel qui rattache la théorie de la connaissance à la

---

1978. ; G. Durand, *L'imagination symbolique*, Paris, PUF, 1964. ; E. Cassirier, *Logiques des sciences de la culture,* Paris, Cerf, 1991.

[12] Mircea Eliade, *Images et Symboles. Essais sur le symbolisme magico-religieux*, Paris, Gallimard, 1952, p. 234-235.

philosophie de la relation et aux théories modernes de la communication, si importantes dans le nouveau paradigme ontologique et socio-culturel du monde contemporain. On connaît le fait que le sens symbolique peut donner lieu à des variations historiques en fonction de la valorisation des langages symboliques d'une société d'une part ; d'autre part, un sujet linguistique est enfermé dans l'espace culturel de son groupe, car la langue fonctionne comme une vision particulière du monde. La célèbre théorie de Sapir-Worf a démontré que les locuteurs sont enracinés dans les catégories locales et ponctuelles, tandis que les (nouvelles) théories de la pensée symbolique semblent tourner le sujet vers des matrices de sens méta-linguistiques, qui forment un horizon d'universalité. Par là même, le symbolique paraît indiquer une certaine transcendance des contenus de pensée par rapport aux signifiants langagiers, ce qui impliquerait d'ailleurs, à l'encontre de toutes les thèses sur le parallélisme ou la non-séparation de la pensée et du langage, une extériorité, une surexistence, une autonomie de la pensée, même impensée, sur l'expression linguistique. "Car on ne saurait nier que si les langues divisent les hommes, en les enfermant dans des particularismes, l'activité symbolique les réunit davantage en leur permettant de remonter analogiquement, à partir de leur culture symbolique propre, vers des formes eidétiques translinguistiques.

En ce sens, certaines formes symboliques, qui usent de symbolisants non linguistiques (arts plastiques, par opposition à la littérature) rendent possible une plus grande communication interpersonnelle et interculturelle que les œuvres langagières ; de même que l'on peut parler, à cet égard, d'une certaine universalité du jugement de goût, qui permet de prendre part à des émotions esthétiques devant des œuvres étrangères à sa culture, de même on peut soutenir qu'il existe

une certaine communauté de sens symbolique, qui rend possible une égale participation à la manifestation du sens symbolique, déposé et occulté à la fois, dans des œuvres “[13]. On souligne donc, comme Eliade avait déjà annoncé, l’importance de la pensée symbolique, l’ouverture interculturelle du monde actuel. La voie symbolique est, en ce sens, une occasion et une chance pour élargir la pensée en parcourant les lignes de force invisibles qui sont attachées aux formes sensibles et visibles du monde.

La conclusion de J. J. Wunenburger sur la capacité de la pensée et l’imagination symbolique d’opérer une mutation majeure au niveau de l’être humain et son univers socio-culturel reste quand-même surprenante , dans sa première partie: “Contrairement à ce que promettent,avantageusement, maintes traditions ou techniques symboliques, l’imagination nous ouvre des portes vers un surcroît de sens, mais ne nous permet pas de franchir les limites de notre finitude : les symboles nous enrichissent mais ne permettent pas une mutation ontologique. Ils nous font accéder à d’autres regards sur les choses, mais sans nous dispenser d’avoir à recommencer, à chercher plus loin, et à nouveau, car la connaissance symbolique n’équivaut pas à une intuition divine, à un savoir absolu. La conscience symbolique, loin de nous arracher à notre ignorance, ne vient que nous éclairer sur son irréductibilité: la voie symbolique est bien une expérience sans fin’’[14].

Il est vrai que l’activité symbolique se sert du monde pour accroître ses représentations dans une sorte de jeu libre mais si ce jeu ouvre un perspectivisme sur d’autres horizons, il pourrait être capable d’ouvrir des possibilités, des mutations

---

[13] Jean-Jacques Wunenburger, *op. cit.,* p. 35-36.
[14] *Ibidem,* p. 39.

ontologiques, mutations capables de conduire l'être humain à des *intuitions divines* dont une est que le savoir absolu n'est jamais possible. (n.s.).

BIBLIOGRAPHIE

Boulgakov, Serge Père, *La philosophie du verbe et du nom*, traduit du russe et annoté par Constantin Andronikof, Paris, L'Age d'Homme, 1991.

Durand, Gilbert, *L'imagination symbolique*, Paris, P.U.F., 1994.

Eliade, Mircea, *Images et Symboles. Essais sur le symbolisme magico-religieux*, Paris, Gallimard, 1952.

Greimas A.J., Courtes J., *Sémiotique-Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, Paris, Hachette, 1986.

Platon, Protagoras, *Euhydème, Gorgias Ménexène, Ménon, Cratyle,* Paris, GF, 1967, traduction d'Emile Chambry.

Pohl, Jacques, *Quatre types fondamentaux de symboles,* in "Cahiers Internationaux de symbolisme". No. 26, Centre Interdisciplinaire d'Etudes Philosophiques de l'Université de Mons, 1974.

Tonoiu, Vasile, *În căutarea unei paradigme a complexităţii,* Bucureşti, Editura IRI, 1997.

Wunenburger, Jean-Jacques, *Les ambiguïtés de la pensée sensible* in "Cahiers Internationaux de symbolisme". *Le signe, le symbole et le sacré.* No. 77-78-79, CIE PHUM, 1994.

VALENŢELE ACTUALE ALE COMUNICĂRII SIMBOLICE

Rezumat

Simbolul, indiferent de accepţiile pe care le-a căpătat de-a lungul timpului, începând cu Platon, până la studiile actuale, structurează cunoaşterea umană în toate domeniile: sociologie, antropologie culturală, psihanaliză, filosofie, lingvistică şi teologie, teoriile moderne ale comunicării; el are o acţiune modelatoare asupra societăţii unde are rolul de a construi identităţi prin transmiterea singularităţilor dar şi cel de a-i pregăti transformările şi mutaţiile. Gândirea simbolică joacă un rol fundamental în operaţia de a

stabili corespondenţe peste tot unde este vorba despre uman, participând la arhitectura cosmică şi culturală a lumii.

Studiul nostru îşi propune atât cât este posibil, punerea în evidenţă a câtorva direcţii ale gândirii simbolice, în aparenţă divergente şi felul în care acestea au generat în prezent o nouă mişcare a spiritului uman, un proces ideal prin care realul se construieşte în noi şi în jurul nostru ca unitate şi pluralitate, ca infinit şi finit, ca divin şi uman, ca divergenţă şi convergenţă prin activitatea semnificantă a gândirii umane.

LA COMUNICAZIONE NON VERBALE (GESTI SINONIMI, OMONIMI E CONTRARI)

SILVIA MADINCEA-PAŞCU

Come sappiamo tutti, l'uomo comunica non solo verbalmente (con l'aiuto delle parole) ma anche tramite i segni (gesti, postura, contatto, silenzio, distanza, intonazione ecc). Il presente lavoro si occuperà soltanto della gestualità.

L'oggetto di studio della scienza chiamata *kinesica* (ingl. *kinesics*) è la gestualità. Nello stesso modo in cui la fonologia agisce con i fonemi (unità minimali), anche la kinesica presenta il kinema, come la più piccola unità del gesto. Birdwhistell (1984:160-190) dimostra che ci sia un grado zero della gesticolazione (specifico per la posizione di sosta) e sette parti del corpo capaci di eseguire gesti: la testa, il collo, il braccio, la mano, il fianco, la gamba ed il piede. L'autore, nello stesso tempo, identifica 53 kinemi semplici (33 per la testa e venti per le altre parti del corpo). Parliamo quindi, della prima articolazione della kinesica. La seconda articolazione si realizza quando i kinemi sono collegati in kinemorfemi, corespondendo ai morfemi; quando le più piccole unità dei gesti sono legate in gesti significanti (il gesto di stare disteso su un letto, per esempio, comprende i seguenti kinemorfemi: „sedersi", „lasciarsi sulle spale", „rilassare il corpo").

Sulla base del rapporto tra gesto e linguaggio, la letteratura di specialità distingue cinque categorie di gesti: *ilustratori, regolatori, adattatori, segnale* ed *emblema.*

I ***gesti illustratori*** sono gesti che si trovano solo insieme al linguaggio e variano da una cultura all'altra. Questi gesti accompagnano il linguaggio quando le parole non sono chiare nell'indicare il tempo, la persona, la posizione ecc. In questa categoria, possiamo parlare di:

a) *gesti indicatori*: l'uso dell'indice per accennare una persona o cosa;
b) *gesti pittografici*: mimano la persona/l'oggetto realizzando un disegno con la mano;
c) *gesti spaziali*: le mani sono allontanate per indicare la grandezza;
d) *gesti kinetografici*: per esempio la fregata della pancia per indicare un'ottima qualità dei cibi;
e) *gesti bastone:* punteggiano il discorso, indicando le virgolette, il punto interrogativo, il punto, la virgola ecc;
f) *gesti idiografici:* indicano il collegamento tra le idee tramite l'alzata o l'aggrottamento delle sopracciglia.

I ***gesti regolatori*** sono movimenti che regolano il flusso verbale e le prese di parola durante una conversazione. Il gesto di alzare verticalmente la mano significa „non interrompermi", mentre il movimento rappido della mano dalla destra alla sinistra, con la palma in sù sgnifica „parla più rapido".

I ***gesti adattatori*** sono gesti personali che hanno perso il fine iniziale. Essi sono divisi in:

a) *gesti d'uso personale:* rodere le unghie, grattarsi la testa, giocare con i capelli ecc.

b) *gesti fatti per gli altri*: il gesto di prendere la mano/il braccio di una persona, la pacca sulla spalla ecc.
c) *gesti esercitati sopra un oggetto:* il ticchettio della biro per farsi notare, il ticchettio delle dita sul tavolo ecc.

I ***gesti segnale*** sono gesti involuntari che indicano l'emozione, il timore, la sorpresa ecc.

I ***gesti emblema*** sono gesti simbolici o codati, il cui significato è determinato culturalmente. Un esempio rilevante potrebbe essere il segno della vittoria indicato dall'index e dal dito medio. (*apud* RAŢĂ 2001 : 99-104)

Secondo Decamps (1989) „comunicare significa più ballare che scambiare parole". Alla base di questa affermazione si trova, come ci indica l'autore, la teoria di Mehrabian, che sosteneva il fatto che la comprensione di una comunicazione orale stia il 55% nell'espressione faciale, il 38% nel modo in cui sono pronunziate le parole e soltanto il 7% nel senso delle parole.

Gli specialisti della kinesica hanno realizzato la distinzione tra i gesti nativi e quegli imparati. Possiamo dire che nasciamo avendo una serie di gesti universali. Il saluto e l'accoglienza, per esempio, si fanno alzando la testa, le sopracciglia, eventualmente sorridendo. I gesti imparati sono sempre influenzati dalla cultura: gli italiani, ad esempio, fanno gesti più ampi, rispetto ai tedeschi, che sono molto limitati nei gesti. Anche il modo in cui camminiamo è diverso da una cultura all'altra. Gli americani dondolano le braccia, muovono le spalle e considerano l'andatura degli americani d'origine messicana come umile perché trascinano i loro piedi; mentre i francesi camminano molto dritti e considerano l'andatura degli

americani come servile. Allo stesso modo, i giapponesi hanno una posizione del corpo assai rigida e considerano scortese girare la testa dietro qualcuno; motivo per cui girano l'intero busto.

Nella letteratura di specialità si parla dell'esistenza di addirittura 700.000 gesti diversi. Proveremo, in quello che segue, a paragonare qualche gesto appartenente a varie culture, usando esempi edificatori presi dalla bibliografia letta ed anche dalla propria esperienza. Abbiamo classificato questi gesti in tre categorie: sinonimi, contrari ed omonimi.

1. Gesti sinonimi – sono gesti universalmente validi. La maggior parte dei gesti che esprimono l'emozione sono universali:

a) *l'indifferenza e la privazione di aiuto,* indicate dal gesto di scrollare le spalle;
b) *la noia o la stanchezza,* indicate dallo sbadiglio;
c) *l'imbarazzo,* illustrato dall'arrossimento della faccia;
d) *la rabbia,* indicata con l'aggrottamento della faccia, l'irrigidirsi delle mascelle, la stretta del pugno ed anzi con il colpire di un oggetto con la mano o il piede;
e) *la gioia,* resa dal sorriso, il rilassamento dei muscoli faciali ed i gesti larghi;
f) *il flirt,* sottolineato, per esempio, dal gesto della donna, mettendo i suoi capelli dietro l'orecchio.

2. Gesti omonimi **–** sono gesti identici in varie culture ma con significati diversi. Avendo identificato moltissimi esempi rilevanti, abbiamo suddiviso questa categoria in:

2.1. gesti fatti con le dita:

a) *il cerchio formato dall'indice e dal pollice* con il senso di „va bene" per gli americani, „soldi" per i giapponesi, „ubriacatura" per i russi, sensi osceni per i brasiliani ed i greci e minaccia di morte per i tunisini;
b) *il pollice alzato sopra le altre dita strette in pugno* indica la vittoria per gli americani, è il segno degli autostoppisti australiani, ma ha significato triviale per i greci;
c) *il dito o la mano intera tirata verso se stesso* indica per quasi tutte le culture l'invito di venire, mentre per gli arabi significa „vattene";
d) *il toccamento dell'orecchio* per gli italiani ha il senso „l'interlocutore è omosessuale", per i bambini greci mostra l'avvicinamento della pena, per i portoghesi indica il superlativo dell'oggetto messo in discussione, per i turchi la protezione in confronto al male, mentre per gli scozzesi incredulità;
e) *colpire il naso per tre volte* indica pericolo per gli italiani e ubriachezza per gli olandesi;
f) *l'indice messo alla palpebra inferiore* significa dubbio per gli spagnoli, bugia per i francesi, disprezzo verso l'interlocutore per gli austriaci e benevolenza per gli italiani, specialmente per i fioretini;
g) *il dito alla tempia* mostra la stupidità del interlocutore in Francia e l'intelligenza dello stesso in Olanda, „è matto" per i romeni.

2.2. gesti fatti con la mano o il braccio:

a) *il movimento della mano dalla destra alla sinistra e inverso*, che per la maggior parte dei popoli indica „prendere congedo”, nell’America del Sud mostra esattamente l’opposto: „vieni, avvicinati”;
b) *il batter le palme* è usato dagli europei per indicare l’apprezzamento e dai tibetani per scacciare i demoni;
c) *le maniche rimboccate* indicano la preparazione per lavoro, mentre per i tedeschi la fine ed il rilassamento dopo il lavoro.

2.3. gesti fatti con i piedi:

a) *il rilassamento dei piedi sulla tavola*, gesto comune per gli americani è inaccettabile per i giaponesi[1] e per gli europei.

2.4. gesti fatti con la lingua:

a) *mettere fuori la lingua* indica lo stuzzicamento per la maggior parte delle culture, mentre per i tibetani è un saluto ritualico;

2.5. gesti fatti con gli occhi:

a) *fare l’occhiolino,* cioè un gesto che mostra la simpatia, invece, è fortemente offensivo in Pakistano;
b) *lo sguardo fisso dell’interlocutore* indica rispetto nel mondo arabo e umiliazione per i giapponesi.

---

[1] Mostrare la pianta del piede è un gesto estremamente offensivo in Giappone.

3. Gesti contrari – sono gesti con lo stesso significato espressi da movimenti opposti. Abbiamo identificato soltanto tre esempi di qusto tipo:

a) *per indicare il rispetto,* gli uomini cristiani quando entrano in chiesa scoprono la loro testa, mentre gli ebrei hanno la testa coperta;
b) *l'approvazione* è indicata dal movimento della testa da su in giù dai romeni e dalla destra alla sinistra dai bulgari e greci;
c) *la disapprovazione* è indicata dal movimento della testa dalla destra alla sinistra dai romeni e da su in giù dai bulgari e greci;
d) *i gesti realizzati durante il cucito*: in Europa l'ago è tirato verso la propria persona, mentre in India esso è spinto verso l'esteriore.

Come possiamo notare, sulla base degli esempi indicati, conoscere il significato di vari gesti per popoli diversi è essenziale per poter comunicare correttamente. Immaginiamo il confondere di un tedesco che si prepara a lavorare e vede il suo interlocutore rimboccarsi le maniche, gesto che per il primo indica la fine del lavoro. Anzi più ridicolo può risultare il dissenso tra un romeno e un bulgaro quando intendono mettersi d'accordo per fare una cosa. Ognuno di loro mostra la sua approvazione con un gesto che per l'altro significa esattamente l'opposto. Non conoscendo i gesti degli altri popoli possiamo comunicare, senza volere, informazioni false ed anche interpretare, in modo sbagliato, le intenzioni del nostro interlocutore.

BIBLIOGRAFIA SELETTIVA

BIRDWHISTELL, Ray, *Un exercise de kinésique et de linguistique: la scène de la cigarette*, in BATESON, „La nouvelle communication“, Éditions du Seul, Paris, 1984.

BĂRDĂŞAN, Gabriel, *Curs practic de comunicare orală*, Editura Excelsior Art, Timişoara 2006.

BORCHIN, Mirela Ioana, *Comunicarea orală*, Editura Excelsior Art, Timişoara, 2006.

COLLETT, Peter, *Cartea gesturilor,* Editura Trei, Bucureşti, 2005.

KIRALY, Maria, *Despre competenţa de comunicare nonverbală,* in *Un om, un simbol. In honorem magistri Ivan Evseev*, Editura CRLR, Bucureşti 2007, 312 - 319.

MARIN, T.; MAGNELI, S., *Progetto italiano 3, Corso di lingua e civiltà italiana,* Edilingua, Atene, 2002.

RAŢĂ, Georgeta, *Contribuţii la teoria comunicării,* Editura Mirton, Timişoara, 2001.

COMUNICAREA NONVERBALĂ (GESTURI SINONIME, OMONIME ŞI ANTONIME)

Rezumat

Prin prezenta lucrare am încercat să scoatem în evidenţă importanţa deosebită a cunoaşterii semnificaţiei gesturilor. Pornind de la clasificarea acestora în: gesturi indicatoare, pictografice, spaţiale, kinetografice, baston şi idiografice, am indicat, prin exemple concrete, gesturi cu valoare universală (sinonime), gesturi identice în diferite culturi, dar cu semnificat opus (omonime), precum şi câteva gesturi opuse având acelaşi semnificat (antonime).

Cunoaşterea sensului gesturilor diferitelor popoare este necesară pentru realizarea unei comunicări corecte, evitând, astfel, transmiterea involuntară de informaţii eronate sau interpretarea greşită a gesturilor interlocutorului.

PERFUME ADVERTISING IN FEMININE PRESS

IOANA VID

In feminine press, publicity is undoubtedly distinct from journalistic content. Advertisements displayed in this type of magazines, addressed exclusively to women represent a world filled with iconic symbols. The creators urge the readers or the viewers – for the accent is more on visual communication in these advertisements – to see beyond the denotative advertising discourse and think about the connotations these images convey. Advertisements in the magazines addressed to women are something special, being distinctively created for women. There is a variety of colours, forms, symbols, signs, visual artifices in these advertisements.

Image is more imperative than writing, transmitting the significance immediately, without previous analysis, and without distribution. In *Republic*, Plato gives a complex definition of image: 'I name images the shadows first, then the reflexes seen in waters or at the surface of opaque, shining or glittering structures, and all similar representations.'[1] Therefore, we might consider that the image creates the connection between us and the world, allowing not just a mere

---

[1] Apud Vasile Sebastian Dâncu, *Comunicarea simbolică. Arhitectura discursului publicitar*, Cluj-Napoca: Dacia, 1991, p.98.

adaptation to reality but even fitting into it and harmonizing with it. Since the beginning, the image has been associated with representation. E. Fulchignoni, analyst of image, distinguishes between two types of images: objective images, that come from sensorial data of the visual organ as a consequence of direct perception of the exterior world, and subjective images, that are 'subjective representations of the world emerged from a process of creative imagination.'[2]

Within the theory of semiotics and semiology, Charles Peirce identifies the image as a sub-category of the icon. Consequently, according to his vision, the image 'decodes a qualitative analogy between significant and referent by processing some formal qualities of the referent: forms, colours, proportions.'[3]

The image is a visual message made of different types of signs, being a form of manifestation and communication. 'We could accept the idea that an image, expressive or communicative, is a message for someone else, even if we ourselves are that someone else.'[4]

The sign has been viewed in many ways since its introduction in ancient Greek. Images, words, gestures, objects, and sounds transmit messages. 'The signs are acts or endeavours of art that refer to something else than themselves; in this way, they are structures which signify (that is, transmit information of a reality).'[5]

The symbol is an attachment, a connection, an association of two ideas or concepts, a game based on an analogy. The

---

[2] *Ibidem*
[3] *Ibidem*, p.99.
[4] Martine Joly, *Introducere în analiza imaginii*, Bucureşti: All, 1998, p.40.
[5] Dumitru Borţun, *Semiotică. Limbaj şi comunicare*, Bucureşti: SNSPA, p.46.

symbols can be classified into: intentional, interpretative and connotative.

Intentional symbols are, generally, the primary ones that describe the object and its quality. Their interpretation cannot generate confusion, so the significant/signified relation is a direct one.

Interpretative symbols convey certain feelings to their addressees. In the case of advertisements using these type of symbols, the colour or the form of the object, but also the symbol associated with it, are emphasized.

Connotative symbols restrict the symbols to their primary and objective sense. By means of a transfer, the product captures the qualities of the symbol associated with it. In other words, the product serves as a pretext for the symbolic creative solution.

As compared with other advertising discourses, perfume advertisements have been developing lately towards minimizing the text for the benefit, almost exclusively, of the image. It is interesting how an olfactory concept is being created, based only on visual concepts. In the case of perfumes, the creation of the advertising image also originates in the artistic design of the vial. The perfume bottle is the first trying to convey an olfactory concept.

Due to its abstract nature, perfume is essentially based on its connotative force. The characters, their clothes and colours make necessary the use of the non-verbal language.

We have chosen six advertisements for perfumes: *Echo Woman* (Davidoff), *Chance* (Chanel), *Be Delicious* (DKNY), *True Star* (Tommy Hilfiger), *Angel* (Thierry Mugler) and *Promesse* (Cacharel).

Perfume *Echo Woman – Listen to Your Heart* (Davidoff)

The image of a diaphanous woman outlined by an all-pink light comes out at a denotative stage. Viewed in terms of a connotative level, the image displays hidden symbols and implications. We may assume from the image of the advertisement that the product is charming, opening the way to pleasure, to happiness. The message conveyed is that the product makes us experience the quasi-universal love, the most powerful emotions and sensations. A clear sexual transgression appears in this image.

Pink is a combination of two basic colours, red and white. Red symbolizes, in this case, passion, eroticism, as white is the substitute for innocence and purity. The selection of this colour combination is not at all involuntary, the woman in the image being innocent, still capable of powerful feelings. That is why the colours of the flowers decorating her dress alternate, a white and a red one. At first, the two colours may seem contrasting; actually they join together beautifully, emphasizing the message of the image, and implicitly of the advertisement: purity and sexuality.

The body posture is one of abandonment, as if the perfume takes possession of the female body, while she is bewitched by its power. In this case, the perfume stands for the man; he is present in the heart of the young woman. It is a love declaration made by Davidoff by means of the perfume.

Intentional symbol: the perfume bottle is in the shape of a heart, while pink immediately sends to the colour of the product.

Interpretative symbol: it is the perfume that helps you in making the right decisions; pink symbolises candour but also fervent passion.

Connotative symbol: it brings the exotic, the wind in her hair points to the sea, to sexuality.

By placing the bottle under the dress, right to the heart, the romantic character of the product is suggested, but at the same time, it has the shape of the breast, implying an erotic image.

The hand is a hint at the social class, at a show-like attention and occasion. By hiding a hand to the back, a romantic and aristocratic look is conferred to the entire imagistic concept. The hand holding the bottle, or, symbolically, the heart, or even the breast, is flagrantly displayed in a very sexual manner.

The slogan of the perfume, *Listen to Your Heart,* has to be discussed too. The message transmitted perfectly agrees with the image, and the idea suggested by the entire package is that the product, the perfume *Echo Woman*, can offer you that delicate yet exotic allure. Even the name of the perfume is suggestive enough, for it urges us to pay attention to the voice of our heart, spreading, like an echo, across our bodies.

Perfume *Chance – The Unexpected Fragrance from Chanel*

The image of a couple is presented at a primary level, the woman obviously being brought out while the man is visible only in the background. The image that captures our attention in the foreground is the perfume bottle, which dominates the entire picture.

Golden is the central colour suggesting gold, something precious, something that you would fancy. The perfume bottle placed in the middle indicates that the authors of the advertisement have wished to emphasize the brand and the packing. To all of us Chanel implies luxury, elegance. The

creators exploited the celebrity of the brand and, consequently, this advertisement reinforces the brand.

Intentional symbol: the bottle is neither remarkable nor extraordinary, the brand being important in this case.

Interpretative symbol: the brand comes with an entire assortment of symbols such as luxury and elegance. The novelty of the advertisement is the suggestion that this perfume would make you an irresistible woman.

Connotative symbol: the entire image indicates the seduction game and the fact that perfume is a major means for women.

Even if the image of the perfume bottle outweighs the advertisement, the representation of a woman covered in pink flowers, is still visible in the front. The woman lies on top of the perfume bottle while a man kissing her neck is visible in the back. The woman is simply covered in pink flowers possibly suggesting the floral smell of the perfume. It is important to mention that the woman is blonde, for she perfectly identifies with the golden colour of the perfume. The crossed legs of the woman might indicate flirting, yet the sensation created by her position is of total abandonment.

The message conveyed is that this perfume would help you seduce and would offer you a touch of elegance and sophistication. The very name of the perfume, *Chance,* is an indication of the fact that this perfume is a chance of seduction by sophistication and good taste.

Perfume *Be Delicious* (DKNY)

The image displays a young woman biting a green apple. The green colour of the advertisement is what strikes most. This colour symbolizes coldness as associated with reptile colour, but life and renewal as well.

The main symbol in this advertisement is the apple. This fruit sends you to the primary sin, its green colour bringing with it the alluring snake as well. The apple tasted by the woman is natural, but a stainless New-age one is also included, in the lower part of the picture, among the natural ones. The upper part of this apple is silvery, reflecting the New York skyscrapers, the other one being green, reflecting the city images. Actually, the city of New York is also called the Big Apple.

The advertisement combines old with new, primary elements with recent ones, is a fusion between yesterday and today.

Intentional symbol: the bottle shape is an apple, a contemporary apple, modern and chic.

Interpretative symbol: perfume is a sin, but all is allowed at the present time.

Connotative symbol: the apple is the fruit of sin; Eve tasted it and was banished from Heaven, yet nowadays it is no longer a mere symbol of fall but of power, the power of a woman to seduce.

The attitude of the woman in the image is of nonchalance, she knows she has bitten of the forbidden fruit but she does not care. She even pushes you into tasting the pleasures offered by this new perfume.

Perfume *True Star – A Private Performance* (Tommy Hilfiger)

It is an advertisement focused on the image of the featuring star – Beyoncé Knowles. The very name of the perfume suggests this significance, and has to be analyzed beyond the primary sense of the word *star*.

The picture is black and white, suggesting the intention of exhibiting a neutral image, only the brand Tommy Hilfiger is coloured in white/red/blue, the image of the star promoting the product being more important than the real product.

This is the case in which the brand is guaranteed by both the producers and the celebrity. Beyoncé brings her popularity to the brand. In this case, the celebrity and not the brand is the one who sells the product. The impact is reinforced by the fact that she conveys a positive message; a predictability of the positive effects exists in this case.

Intentional symbol: the image of famous Beyoncé who looks directly to the public and establishes, in this way, a visual contact with the potential consumers.

Interpretative symbol: the bottle of perfume comes first into view, but the one who captures the attention is Beyoncé. She adds force to the product itself.

Connotative symbol: you may become a star if you buy this product.

This advertisement concentrates primarily on young women, for Beyoncé is a celebrity of the musical world and young women aspire to become like her. It is a symbol of the successful woman, with a fabulous body and a desirable life. The entire message is focused on the question: Who would not want to be Beyoncé? You have to buy the perfume for bringing Beyoncé into your home; it will bring your idol closer to you.

Perfume *Angel – A Perfume Captured in a Star* (Thierry Mugler)

The product seems to reach the ideal in this advertisement, being the answer to a search for the absolute. A quasi-divine, a supernatural dimension of another world is being attributed to the product. A divine, religious element is added, the creation being displayed according to the gesture code of the liturgy.

A woman who lies down along the edge of a high building, surrounded by the skyscrapers of a metropolis, this is the image exhibited at a denotative stage. Everything is fairy-like; the photography is taken at night, enhancing the air of mystery and luxury.

Intentional symbol: the photography is taken from above and everything looks smaller, except the star symbolised by the perfume.

Interpretative symbol: it is an image taken from a nowadays romance, featuring the perfume in the leading role.

Connotative symbol: the advertisement aims at implying that, by using this perfume, you are going to become a celebrity, with reference to the denotative sense of the word *star*.

An image taken from above will make the objects appear smaller than they are in reality, diminishing their greatness. Yet, the image of the woman is not diminished but, on the contrary, enhanced.

The way she is dressed up make us consider the stars, she herself being the very symbol of one.

The slogan is not particularly evident, being written on a red strip in the upper left. The graphic harmony is not destroyed by this vertical strip; on the contrary, it seems to be an extension of the whole concept.

The woman sitting on the edge of an extremely high building suggests the fact that this perfume would make you confident, daring, and you might feel like a star.

Perfume *Promesse – More than a Perfume, a Promise…* (Cacharel)

The image offered by Cacharel is a fairytale one, a combination of forms and colours, suggesting love and powerful sensations. The advertisement has been put together

in shades of mauve and pink. Mauve suggests magic and ceremonial, while pink points to passion and innocence. The colour combination is well-chosen, the advertisement standing for a ceremony of love and sexuality.

The bottle of perfume, coming in the shape of a cube and in mauve, is revealed in the foreground. The cover makes it special because of its feminine and elegant forms. A man and a woman embraced in a sort of a ritual gesture fill up the entire background.

Intentional symbol: the shape of the perfume bottle is being emphasized; the predominant colour of the advertisement symbolizes the harmony between the image and the perfume.

Interpretative symbol: the product is charming; it opens the gates to pleasure and happiness in a couple.

Connotative symbol: the promise that you will resemble the woman in the image, feminine and appealing, in case you buy the perfume.

This advertisement is intended for presentation but it also exhibits the promises made by the product. By using this perfume you will enter a magic world, the world of Price Charming and of fairies. The colours are involved, too, in creating this fairy-like setting.

The attitude of the woman is of abandonment in the arms of her lover, who is bewitched by the perfume. The atmosphere is bursting of passion and eroticism; nevertheless because of the colours employed, the feelings are not too intense but, rather, suggested in an elegant, warm manner.

The advertisement has its own language and its own world. By means of signs, of visual or verbal artifices, it succeeds in creating a special world, in which the main character is the common man, the potential customer of the advertised products. He allows himself to be seduced by the

magic and beauty of the advertisements, becoming, willingly or not, their slave.

By means of images, the advertisement meets our most hidden desires, our needs; it makes us enter the world of certain characters, and makes us identify with them. We become the observers of the metamorphosis of a housewife into a superstar, made possible by using a certain perfume.

The magazines are the most fertile medium for advertisements as they offer an excellent model and an instructed and well-established audience. In Romania, advertisements are likely to overcome the feminine magazines. The space for a purely journalistic text is becoming smaller and smaller, while the advertisements are likely to cover more than three quarters of a magazine.

RECLAMA LA PARFUMURI ÎN PRESA FEMININĂ

Rezumat

În presa feminină publicitatea se distinge, în mod evident, de conţinutul jurnalistic. Reclamele expuse în acest tip de reviste dedicate exclusiv femeilor reprezintă o lume încărcată de simboluri iconice şi nu numai. Creatorii îndeamnă cititoarele sau mai bine spus privitoarele – pentru că în aceste reclame accentul se pune mai mult pe comunicarea vizuală - să vadă dincolo de discursul publicitar denotativ şi să se gândească la conotaţiile pe care le provoacă aceste imagini. Reclamele din revistele adresate femeilor sunt mai deosebite pentru că sunt create special pentru femei. Există o paletă de culori, forme, simboluri, semne, trucuri vizuale pe care le întâlnim în reclame.

Publicitatea la parfumuri este o provocare pentru fiecare creator de reclame. Reclamele la parfumuri se rezumă la trei concepte: vis, lux şi statut social. Ideologia promite o societate de lux, de voluptate, în care orice muncă este absentă. Ele îndepărtează conflictele sociale, ignoră dificultăţile individuale, zugrăvesc o civilizaţie a facilităţii într-o lume fantastică.

Faţă de alte discursuri publicitare, reclamele la parfumuri au evoluat foarte mult în ultimii ani spre o hipertrofiere a textului publicitar în

beneficiul, aproape exclusiv, al imaginii. Este interesant cum se construieşte un concept olfactiv, având la dispoziţie doar concepte vizuale. Construcţia imaginii publicitare la parfumuri trece, de asemenea, prin creaţia artistică a flaconului. Sticluţa de parfum este prima care încearcă să transmită un concept olfactiv.

Datorită naturii sale abstracte, parfumul se bazează în primul rând pe forţa sa conotativă. Folosirea personajelor face deosebit de necesar limbajul nonverbal al acestora cât şi hainele şi culorile în care ele sunt îmbrăcate.

Prin intermediul imaginilor, reclama ne satisface dorinţele cele mai ascunse, răspunde nevoilor noastre, ne face să intrăm în pielea unor personaje, să ne identificăm cu ele. Ne transformă în martorii metamorfozei femeii gospodine care peste noapte devine un superstar doar pentru că a folosit un anumit parfum.

Revistele sunt tărâmul cel mai fertil pentru reclame deoarece oferă un tipar excelent şi un public avizat şi bine determinat. În România reclamele tind să pună stăpânire pe revistele dedicate femeilor şi nu numai.

ABREVIERILE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

LAVINIA MIRICĂ
ECO Şcoala nr. 16 „Take Ionescu” Timişoara

După cum oricine poate constata, dinamica actelor de comunicare a crescut atât de mult, încât a fost necesar ca şi structurile limbii să se adapteze la acest ritm. Soluţia cea mai eficientă a constat în a recurge la abrevieri. Astăzi aproape că nu mai există domeniu de activitate în care să nu se aplice acest procedeu. Unele sunt uşor de descifrat (aceasta ar trebui să fie o calitate a oricărei abrevieri), dar altele s-au opacizat (sau au din capul locului această calitate), încât şi specialiştii întâmpină greutăţi în a le „decoda”. Este cazul, între multe altele, al lui **laser,** despre care puţini ştiu că este constituit din prima literă a cinci cuvinte care denumesc „obiectul” şi, implicit, fenomenul care l-a generat: **l**ight **a**mplification by **s**timulated **e**mission of **r**adiation.

În general, putem vorbi, în ce priveşte folosirea lor, de abrevieri de uz curent şi de abrevieri specifice anumitor domenii de activitate.

Abrevieri de uz curent sunt, de exemplu: **a.c.** (anul curent); **art.** (articol); **cap.** (capitol); **cca** (circa); **de ex.** (de exemplu); **etc.** (et caetera, cu sensul „şi celelalte, şi aşa mai departe”); **nr.** (număr); **obs.** (observaţie); **op.cit.** (opera citată); **p./pag.** (pagina); **v.** (vezi); **ş.a.** (şi altele). Ele nu sunt atât de numeroase ca abrevierile din diferitele ştiinţe sau activităţi socio-culturale ori sportive, aşa încât pot fi uşor învăţate (şi

chiar e necesar ca ele să fie temeinic însuşite). Celelalte trebuie, de obicei, căutate în dicţionare, pentru a fi corect înţelese.

În acest sens au fost elaborate lucrări lexicografice speciale, ultima apărută fiind (după cunoştinţa noastră) cea alcătuită de Silvia Pitiriciu şi Dragoş Vlad Topală: *Dicţionar de abrevieri şi simboluri* (DAS), ALL Educaţional, Bucureşti, 1998.

Se poate constata din titlul acestui dicţionar că se face distincţie între *abrevieri* şi *simboluri*. Acestea din urmă reprezintă cazuri speciale de abreviere, în sensul că sunt formate dintr-o singură literă (dar regula nu este absolută) şi caracterizează limbajul ştiinţelor aşa-numite „exacte" (matematica, fizica, chimia etc.) De exemplu: **d** = diametru; **n** = număr natural; **r** = rază; **g** = gram; **kg** = kilogram; **l** = litru; **m** = metru; **km** = kilometru etc.

Unele se scriu cu majusculă, în special cele care au la bază numele unui savant: **A =** amper (de la numele fizicianului francez Ampère), **V** = volt (de la numele italianului Volta) ş.a. Se scriu cu literă mare simbolurile punctelor cardinale: **N, S, E, V** spre a le deosebi de folosirea lor ca substantive comune. Se scrie cu literă mare simbolul matematic pentru lungime, **L**, spre a-l deosebi, după toate indiciile, de simbolul capacităţii lichide, litrul (= **l**). Din enumerarea acestor simboluri se poate observa că după ele nu se pune punct (!), indiferent cu ce fel de literă sunt scrise.

Sub raport strict convenţional, şi în alte ştiinţe se pot folosi abrevieri şi simboluri scrise cu majusculă. De exemplu, în gramatică, numele cazurilor sunt indicate, în unele lucrări, **N, G, D, A, V.** Mai întâlnim **P**.**N**. = predicat nominal, **P**.**P**. = propoziţie principală, **P**.**V**. = predicat verbal etc. În **GALR** însă (ea însăşi o abreviere a noii *Gramatici a limbii române*, Editura Academiei, Bucureşti, 2005) apare şi varianta cu literă mică: **N,**

nom; G, gen; D, dat; Ac, ac; V, voc, peste tot fără punct (!), ceea ce arată oscilaţiile care derivă, inevitabil, din convenţionalism. În DOOM², pentru a „consolida” afirmaţia de mai sus, abrevierile amintite sunt următoarele: **nom., g.**, **ac.**, **voc.**

Unele abrevieri sunt formate în română, dar cele mai multe sunt împrumutate în special din engleză (aici incluzând şi engleza americană). Cele împrumutate au, în majoritatea cazurilor, circulaţie internaţională.

Deşi numărul abrevierilor este foarte mare, mecanismele de alcătuire a lor sunt limitate şi se realizează astfel:

a) din *litera iniţială* a unui cuvânt sau din *iniţiale* ale mai multor cuvinte reprezentând sintagme sau denumiri compuse: **N** „nord”, **V**„volt”, **p.** „pagină”, **a.c.** „anul curent”, **SA/sa** „Societate pe acţiuni”, **SRL/srl** „societate cu răspundere limitată”. Este de departe mijlocul cel mai lesnicios şi, ca atare, cel mai productiv: **UE** „Uniunea Europeană”, **ONU** „Organizaţia Naţiunilor Unite”, **MO** „Monitorul Oficial”, **O.U.** „Ordonanţă de Urgenţă”, **NUP** „Neînceperea Urmăririi Penale”, **RAR** „Registrul Auto Român”, **OMPCSB** „Oficiul Naţional pentru Prevenirea şi Combaterea Spălării Banilor” etc;

b) din litere *nesuccesive* din structura unui cuvânt:

• prima şi ultima literă: *dl* „domnul”;

• iniţialele cuvintelor dintr-un compus sau derivat:

– **slt** „sublocotenent”

– **cm** „centimetru”

– **dv.** „dumneavoastră”

– **P.S.S**. „Preasfinţia Sa”

• iniţiala şi o altă literă aleasă fără o motivaţie specială: **cpt.** „căpitan”, **tg.** „tangentă”;

c) din *segmentul iniţial* al unui cuvânt sau segmente iniţiale ale cuvintelor din compuse sau îmbinări: **arh.** „arhitect”, **ian.**

„ianuarie”, **art. cit.** „articolul citat”, **ASTRA** „Asociaţiunea Transilvană”, **serg.-maj.** „sergent major”, **lt.-col.** „locotenent colonel”;

d) din diferite *combinaţii de litere şi segmente*: ***cca*** „circa”, ***dna***, ***dnei*** „doamna” „doamnei”, ***dlui*** „domnului”, **TAROM** „Transporturile Aeriene Române” etc;

e) *din combinaţii de litere şi cuvinte*: ***aragaz*, ** format din prescurtarea **A.R.A.** „Asociaţia Romano-Americană” şi **gaz***;* **D-Sa** „Domnia Sa”;

f) din *combinaţii de segmente şi cuvinte*: **Romgaz, Petromidia, Transelectrica, Rompetrol***;*

g) *din combinaţii de segmente* (tendinţă tot mai accentuată în ultima vreme): **ALRO, PETROM, Sudotim** etc.

Pentru alcătuirea de abrevieri, ortografia limbii române recurge în special la două semne ortografice: *punctul* şi *cratima* (mai rar bara oblică). Folosirea lor este reglementată de câteva reguli uşor de reţinut şi de aplicat. În ce priveşte **punctul,** tendinţa actuală este de a-l evita, mai ales la abrevierile de sub (a), dar şi în celelalte situaţii, dacă este posibil. În cazul abrevierilor împrumutate el, este complet eliminat: **UNESCO, VIP, HIV, SIDA, UPC** etc.

O regulă clară indică eliminarea punctului la abrevierile care *păstrează finala cuvântului* (cu precizarea că, în cazul substantivelor, prescurtarea are în vedere forma articulată hotărât): **dl, dna**, **dle**, **dlui** (domnului), **d-ta**, **d-lui** (dumnealui) etc., dar **nr.** (= număr), **bd.** (= bulevard), deorece se prescurtează forma nearticulată: *număr*, *bulevard*, prescurtarea formei articulate **bl**, nemaifiind agreată în DOOM²; se abreviază *dr.* (doctor) prin tradiţie. Atenţie la cele trei abrevieri, toate corecte, ale pronumelui *dumneavoastră*: **dv., dvs., d-voastră** (acesta din urmă fără punct!).

O altă indicaţie normativă priveşte **cratima.** Ea se foloseşte în cazul *compuselor sudate* deoarece în acest caz abrevierea este *discontinuă:* **d-ta** (dumneata), **d-tale** (dumnitale). Aici se încadrează formulele echivalente cu pronumele de politeţe.: **D-sa** (Domnia Sa). În această explicaţie rezidă şi motivul pentru care cratima nu se foloseşte în cuvintele simple (*dl*, *dna* etc.; v. şi *supra*).

Cratima se mai întrebuinţează şi în cazul compuselor nesudate şi se pune în faţa bazei „compusului”: ***lt-col.*** „locotenent-colonel”, *N-V* „nord-vest” etc.

Foarte rar apare în abrevieri *bara oblică*: în cazul abrevierii cuvântului *contravaloare* = **C**/**val**. sau în formele cu prepoziţia *pe*: **km/h „**kilometru pe oră”.

În ce priveşte abrevierile împrumutate, este necesară consultarea dicţionarelor academice (DEX, DOOM²), dar şi a altora, în special de neologisme.

Editura Mirton
Timişoara, str. Samuil Micu, nr. 7
Tel: 0256-225684, 272926;
Fax: 0256-208924
e-mail: mirton@mail.dnttm.ro

Editura Amphora
Timişoara,
300575 Aleea FC Ripensia 8/16
Tel/fax: 0256-495326
e-mail:

www.mirton.ro office@edituramphora.ro